

**Rintamasotilaiden lasten isäkokemukset**  
**Sodan jälkeen syntyneiden porilaismiesten kertomuksia isistään**

Tommi Iivonen  
Pro Gradu -tutkielma  
Turun yliopisto  
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos  
Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma  
Kulttuuriperinnön tutkimus  
Elokuu 2016

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

## TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos / Humanistinen tiedekunta

IIVONEN, TOMMI: Rintamasotilaiden lasten isäkokemukset. Sodan jälkeen syntyneiden porilaismiesten kertomuksia isistään.

Pro Gradu -tutkielma, 60 sivua.

Kulttuuriperinnön tutkimus

Elokuu 2016

---

Tässä tutkielmassa tarkastelen millaisia ovat rintamasotilaiden lasten isäkokemukset ja miksi ne muodostuivat sellaisiksi kuin ne ovat? Tutkielman ensisijaisena lähteenä toimivat neljän porilaisen miehen haastattelut, jotka tehtiin maaliskuun 2011 ja huhtikuun 2012 välisenä aikana. Haastattelut olivat luonteeltaan pitkiä teemahaastatteluja, joihin haasteltavat osallistuivat yksin ja kukin yhden kerran. Ajallisesti haastatteluissa keskityttiin 50- ja 60-lukuun. Haasteltavaksi valikoitui alkujaan sattumalta vain miehiä, mutta ei yrityksistä huolimatta yhtään naista. Tämän johdosta rajaus tehtiin tietoisesti miehiin. Lisäksi haasteltavat oli tietoisesti valittu sodan jälkeen syntyneistä ikäluokista.

Haastatteluaineisto purettiin osiksi Jyrki Pöysän määrittelemää lähilukumetodia käyttäen. Lähiluvun jälkeen aineistosta esiin nousseita kertomuksia tulkittiin Victor W. Turnerin määrittelemän erityisen kokemuksen sekä Kirsti Salmi-Niklanderin määrittelemän rajatun kokemuksen käsitteitä hyväksi käyttäen. Näiden käsitteiden kautta hain haastattelukertomuksille yhteisiä nimittäjiä, jotka voidaan tulkita yhteisiksi kokemuksiksi ja laajentaa näin koskemaan suurempia joukkoja.

Tutkimusaineisto kontekstualisoidiin tarkastelemalla aluksi 50- ja 60-lukujen yhteiskunnallista, poliittista sekä sosiaalista ilmapiiriä, jonka jälkeen tutkielman fokus siirtyy varsinaisen haastatteluaineiston tarkastelemiseen. Tutkielmassa osoitan, että yhteisiä nimittäviä tekijöitä haasteltavien lapsuudessa olivat isien runsas alkoholinkäyttö, etäinen käyttäytyminen suhteessa lapsiin sekä sodasta vaikeneminen. Sodasta miehet puhuivat lähinnä humalassa, saunassa ja kavereilleen, mutta eivät juuri koskaan omalle perheelle. Osalla isistä täyttyivät kaikki yllä mainitut nimittäjät, mutta yksi heistä pysyi raittiina lähes koko elämänsä. Tutkielma myös osoittaa, että mitä kauemmas sodan ajasta tultiin, sitä vähäisemmäksi kävi isien etäinen käytös ja myös vaikenemisen kulttuuri alkoi ajan myötä rakoilla. Osalla isistä alkoholi näytteli suurta osaa elämän loppuun asti, mutta osa vähensi sen käyttöä ikäännyttyään.

Tutkielmassa korostuvat haasteltavien kertomukset siitä, että isien käytös ei ollut heille traumaattista, vaan se nähtiin ajan tapojen sanelemana tai henkilökohtaisena käytöksenä. Haasteltavat eivät osanneet kertoa miten sota oli heidän isiinsä vaikuttanut, vaikka kuitenkin allekirjoittivat sodalla olleen vaikutuksia. Erityisesti haasteltavien mieleen oli jäänyt leppoisa ja mukava isän kanssa vietetty aika, joka Turneria mukailleen näyttäytyy erityisen kokemuksen hetkinä. Näiden hetkien rooli traumausten puuttumisen selittäjänä on erittäin tärkeä ja vaatii tulevaisuudessa lähempää tarkastelua.

Asiasanat: Isäkokemus, suuret ikäluokat, sota, sukupolvikokemus, erityinen kokemus, rajattu kokemus, 50-luku, 60-luku, Pori, trauma.

## **Sisällys**

<b>1. Johdanto</b>	<b>1</b>
1.1. Tutkimuksen lähtökohdat	2
1.2. Tutkimuskysymys ja sijoittuminen kenttään	3
1.3. Haastatteluaineisto	4
1.4. Aiempi tutkimus	11
1.5. Teoreettinen viitekehys ja metodologia	12
<b>2. Suomi muutoksessa</b>	<b>17</b>
2.1 Perhe ja perhesuhteet	18
2.2. Tulevaisuudelle voi asettaa odotuksia	22
<b>3. Etäiset isät</b>	<b>23</b>
3.1. Etäisen käytöksen taustoista	23
3.2. Miten etäisyys ilmeni	26
3.3. Lohdun hetket	32
<b>4. Sodasta vailla sanoja</b>	<b>36</b>
4.1. Vaikeneminen ja sen taustat	36
4.2. Puuttuvat kertomukset	39
4.3. Humalassa, saunassa ja kavereiden kesken	43
<b>5. Johtopäätökset</b>	<b>48</b>
5.1. Pohdinta ja auki jääneet kysymykset	52
<b>Lähteet</b>	<b>57</b>
Haastatteluaineisto	57
Tutkimuskirjallisuus	57
Digitaaliset lähteet	60

## 1. Johdanto

*”Saattaa ol, et se sota o vaikuttanu siihen, et se tunteitte julki tuomine oli tota vaikeempaa sitte ku olis muute ollu. Mut tää o ny pelkää spekulatioo, ko eihä sitä muute tiä millane ihmine se sit olis ollu ilma sota.”<sup>1</sup>*

Yllä olevan lainauksen kautta pääsemme käsiksi siihen millaista oli elää sodanjälkeisenä aikana rintamalla olleen isän kanssa. Sota oli koettu, jälleenrakentaminen aloitettu ja perheet perustettu. Sota oli jättänyt jälkensä koko yhteiskuntaan ja ihmisiin, mutta tuon jäljen yksiselitteinen rajaaminen oli ja on kuitenkin vaikea tehtävä. Se saattoi olla etäistä käytöstä tai tunnekyllmyyttä, alkoholin väärinkäyttöä, äkkipikaisuutta tai väkivaltaisuutta. Miten voimme kuitenkin tarkalleen tietää mikä kaikki käytös oli juuri sodan aiheuttamaa, eikä yksittäisen ihmisen käytöstä tai ajan tapoja? Mihin sota loppuu ja mistä yksilöllisyys, yhteiskunnan vaikutus ja ajan tapa alkavat ja miten kaikki nämä nivoutuvat yhteen? Tässä tutkielmassa käsitellään sodan jälkeistä aikaa ja isäkokemuksia rintamasotilaiden lasten näkökulmasta. Suomalaisessa tutkimuksessa tämä näkökulma on verrattain uusi, mutta hyvin tärkeä, kun halutaan tarkastella sodan pitkäaikaisia ja ylisukupolvisia vaikutuksia.

Tutkielman ensisijaisena lähteenä on käytetty sodan jälkeen syntyneiden porilaisten miesten haastatteluja, jotka on kerätty Porissa vuosina 2011 ja 2012. Näitä haastatteluja hyväksi käyttäen pyrin todistamaan mitä yhteisiä nimittäjiä voidaan löytää sodan jälkeisen ajan miesten lapsuuden kokemuksista. Näistä yhteisistä nimittäjistä voidaan löytää polkuja kokonaisen sukupolven isäkokemusten äärelle ja näin myös pieneltä osin voimme selittää mihin kaikkeen nämä kokemukset koko yhteiskunnan tasolla ovat vaikuttaneet.

Haasteltavien ääni on pyritty nostamaan esille mahdollisimman laajasti läpi koko tutkielman. Tämän vuoksi käytettyä haastattelu aineistoa on editoitu mahdollisimman vähän ja se on kirjoitettu auki Porin murteella. Vaikka murteen käyttäminen saattaa joissain tilanteissa aiheuttaa ongelmia lukiessa, on se kuitenkin haasteltavien oma murre ja sen kautta kertomusten nyanssit välittyvät lukijalle paremmin.

---

<sup>1</sup> 1957 syntyneen miehen haastattelu. (31.1.2012), haastattelu tekijän hallussa.

## 1.1. Tutkimuksen lähtökohdat

Tutkielma sai alkunsa ollessani opiskelijavaihdossa Saksassa lukuvuotena 2007–2008. Ystäväpiirissäni oli tuolloin paljon sikäläisiä opiskelijoita, joiden joukosta suuri osa oli alkujaan kotoisin Itä-Saksasta. Oli silmiin pistävää miten helppoa heille oli puhua sodasta ja sen jälkeisestä ajasta. Tästä keskustelukulttuurista esimerkkinä toimii kirja *Opa war kein Nazi: Nationalsozialismus und Holocaust in Familiengedächtnis*, vapaasti suomennettuna ”Isoisä ei ollut mikään natsi. Kansallissosialismi ja holokausti perheiden muistoissa”, joka sai ilmestyessään aikaan laajaa keskustelua Saksassa.

Tutkimus osoitti kuinka Natsi-Saksan julmuuksia käsiteltiin saksalaisessa perhepiirissä. Tämän tästä haasteltavat kielsivät omien vanhempiensa tai isovanhempiensa osallisuuden julmuuksiin ja kertoivat tarinoita siitä kuinka nämä olivat yhä ostaneet tavaraa juutalaisilta tai muuten auttaneet heitä. Toisaalta toistuvasti väitettiin, että saksalaiset eivät tienneet tapahtuneista kauheuksista tai jos tiesivät, eivät olleet millään tavoin näissä mukana, vaikka todellisuus puhui toista kieltä. Kirjan julkaiseminen vaikutukset olivat laajat ja siitä uutisoitiin suurimmissa lehdissä jo ennen varsinaisen tutkimuksen valmistumista. Tutkimuksen vaikutukset näkyivät yliopistoissa ja akateemisissa piireissä niin Saksassa kuin Saksan ulkopuolellakin.<sup>2</sup>

Tällainen historiallinen likapyykin pesu teki minuun suuren vaikutuksen, vaikka saksalaisilla ei omakohtaisen kokemukseni mukaan ollut mitenkään vaikeaa puhua sota-ajasta ja Natsi-Saksasta. Huomasin kuitenkin itäsaksalaisten ystävieni kanssa puhuessa, että kun aihe siirtyi DDR:n ja heidän omaan perheeseensä, keskustelu tyrehtyi ja yleensä sain vastaukseksi kysymyksiini, että DDR:n ajoista ei perheiden sisällä juuri puhuta. Tämä vaikenemisen kulttuuri sai minut pohtimaan mistä historian jaksoista ja asioista meillä Suomessa vaietaan ja päädyin tulokseen, että sodasta palanneiden miesten käytös ja sodan jälkeinen aika, sotakorvaussaavutuksia ja muita suuria kertomuksia lukuun ottamatta, olivat sellaisia.

Suomalaisessa tutkimuksessa on taka-alalle jäänyt se, että välittömästi sotaa seurannut

---

<sup>2</sup> Welzer, Moller & Tschugganll 2002.

aika ei kaikesta nykyaikaan verrattavasta niukkuudesta ja raskaudesta huolimatta ollut ajan itse kokeneille yhtä traumatisoivaa prosessia. Tuolloin aihe oli Suomessa vähän puhuttu ja vielä vähemmän tutkittu, joten myös siinä mielessä se oli erittäin kiinnostava. Tähän asti sodan jälkeisten lasten kokemuksia ja arkea on tutkittu traumaattisia seikkoja korostaen ja niistä keskustellen <sup>3</sup>.

## 1.2. Tutkimuskysymys ja sijoittuminen kenttään

Suomen sodat vuosina 1939–1945 veivät muassaan rintamalle satojatuhansia suomalaisia miehiä, jotka pahimmassa tapauksessa saattoivat viettää siellä miltei kuusi vuotta. Rintamalla vietetystä ajasta huolimatta kaikki sodassa palvelleet veivät rauhan tultua palan sodasta takaisin koteihinsa. Vihollisen tulitus, tykistökeskitykset, pelot ja kauhun hetket eivät poistu mielestä nappia painamalla, sota ei koskaan lopu viimeiseen laukaukseen. Ihmisten mielissä sota jatkuu vielä pitkään sen loputtua. Se miten tämä näkyy ihmisten arjessa, ajatuksissa ja toiminnassa vaatii kuitenkin tarkkailua ja ymmärtämistä. Sodan kokenut ihminen toki kantaa sotaa mukanaan halusi hän sitä tai ei, ja väistämättä hän myös jättää sodasta kuvan jälkipolvien mieliin ja muistoihin, niidenkin jotka ovat syntyneet kymmeniä vuosia sodan loppumisen jälkeen. Sodan kokeminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kokijan kaikki käytös on sodan määrittämää. Sodasta selviytyneet olivat ehtineet omaksua elämän oppeja, arvoja, käytöstapoja ja normeja jo ennen sotaa ja niin myös sodan jälkeen ja myös näitä he jakoivat lapsilleen. Näihin kokemuksiin, sekä sodasta kumpuaviin että muihin, haluan tässä Pro Gradu -työssäni pureutua. Tarkalleen ottaen haluan tietää millaisia ovat rintamasotilaiden lasten isäkokemukset ja miksi ne muodostuivat sellaisiksi kuin ne ovat? Tutkielmaa varten olen haastellut neljää porilaisista sodan jälkeen syntynyttä miestä, joista jokaisen isä toimi sodan aikana rintamatehtävissä, yksi heistä sekä talvi- että jatkosodassa, loput jatkosodassa.

Työn kukin alaluku vastaa lisäksi omaan alakysymykseensä, jotka yhdessä vastaavat varsinaiseen pääkysymykseen. Luvussa kaksi, Suomi muutoksessa, kartoitetaan 1950-luvun yhteiskuntaa ikäkokemuksen taustana ja ehdollistajana. Yksilön olemassaolo on väistämättä yhteyksissä häntä ympäröivään yhteiskuntaan sekä sen arvoihin, normeihin

---

<sup>3</sup> Aiheesta lisää esim. Hännikäinen 2015; Kirves 2015; Kivimäki 2013; Wendisch 2009 ja 2012.

ja tapoihin. Siksi on ehdottoman tärkeää taustoittaa sitä yhteiskuntaa, jonka rintamasotilaat löysivät edestään sodan jälkeen ja johon heidän lapsensa syntyivät ja jossa he kasvoivat vauvoista lapsiksi ja lapsista nuoriksi. Tämän tutkimuksen kohdalla kaikki haastateltavat ovat vieläpä syntyneet sodan jälkeen, joten heillä ei ole minkäänlaista oma-kohtaista kokemusta sodan aikaisesta yhteiskunnasta. Luku kolme, Etäiset isät, kysyy miten etäisyys näkyi perheiden jokapäiväisessä elämässä, miten se koettiin ja miltä se tuntui? Tämän etäisyyden voidaan nähdä olleen merkitsevä kokemus kaikille haasteltaville ja lisäksi se nousee esille aihetta käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa läpi tämän tästä. Etäisyys, sekä fyysinen että henkinen, on perintöä, jonka sodan kokeneet miehet jättivät jälkeensä ja sen läheinen tarkasteleminen on erittäin tärkeää, kun pohditaan tuon ajan isäkokemuksia. Neljännessä luvussa selvitetään aktiivisen vaikenemisen taustoja ja vaikutuksia. Etäisyyden lisäksi ja osittain siihen nivoutuva menneisyydestä vaikeneminen oli toinen tekijä, joka yhdistää kokemuksellisesti sodan jälkeen syntyneen sukupolven ajatuksia omista isistään. Pyrin selvittämään minkälaista taustaa vasten tämä vaikeneminen tapahtuu ja mitä siitä seurasi. Lopuksi johtopäätökset luvussa nivon tutkielmassa esittämäni tulokset yhteen ja käyn läpi tutkimusprosessia vapaan pohdinnan muodossa esittäen auki jääneitä kysymyksiä, kriittistä pohdintaa ja omia ajatuksia.

Tutkielman hypoteesina oli, että sodan rintamalla kokeneet isät olivat suurimmaksi osaksi sodan traumatisoimia, alkoholismiin taipuvaisia miehiä, jotka usein käyttäytyivät väkivaltaisesti lapsiaan ja muuta perhettä kohtaan <sup>4</sup>. Tämä kuva on osaltaan totta, eikä sodan traumatisoivaa vaikutusta tule vähätellä. Tutkimustulokseni eivät kuitenkaan vahvistaneet kuvaa isistä pelkkinä entisinä sotilaina, joiden elämän kaikki osa-alueet olivat sodan tahraamia. Sitä vastoin haasteltavien kertomuksissa nousi lähes kaiken aikaa esille isä ja ihminen, sodan kokeneesta entiteetistä erotettuna.

### **1.3. Haastatteluaineisto**

Tätä tutkielmaa varten haastellut miehet olivat kaikki lähtöisin porista ja olivat syntyneet vuosina 1946–1957. Ensimmäinen haastattelu on tehty haastateltavan itsensä kotona 8.4.2011 ja sen oli alkujaan tarkoitus olla harjoitushaastattelu myöhempiä haastat-

---

<sup>4</sup> Aiheesta lisää esim. Wendisch 2009 ja 2012; Kivimäki 2013; Kirves 2015.

telukertoja silmällä pitäen. Erinäisten työ- ja vastuutehtävien vuoksi tutkielmani ja haastattelujen tekeminen kuitenkin viivästyi ja pääsi seuraavan kerran alkuun vasta vuoden 2012 alussa, kun jäin pahoin murtuneen nilkkani vuoksi käytännöllisesti katsoen kotini vangiksi. Haastatteluista kaksi tehtiin kodissani Porin keskustassa 31.1.2012 ja 9.2.2012. Viimeinen haastattelu taas on tehty Porin keskustassa sijaitsevassa tutkijoille sekä kulttuuri- ja taidetyöntekijöille tarkoitettussa työhuoneessa. Kolme viimeistä haastattelua on tehty kohtuullisen tiheällä aikavälillä alkuvuodesta 2012 ja niiden kesto on huomattavasti ensimmäistä haastattelua pidempi. Alkuvuoteen 2012 mennessä kysymykset olivat hioutuneet muotoihinsa ja haastattelurunko oli muodoltaan sellainen, että se mahdollisti haastattelujen etenemisen joustavasti ja vailla mekaanista etenemistä kysymyksestä toiseen. Mainittakoon vielä, että kaikki haastattelut olivat yksilöhaastatteluja, joissa tarkoituksena oli antaa haastateltavan omalle äänelle mahdollisimman paljon tilaa.

Haastattelujen kantavia teemoja olivat lapsuus, isän käyttäytyminen ja sota. Lisäksi haastatteluissa käytiin lävitse isän ja äidin suhdetta, erityisesti siitä näkökulmasta, miten isän sotakokemukset vaikuttivat äitiin ja miten isä käsitteli sotaa äidin kanssa. Käsitteilyssä oli myös sodasta puhuminen ja kokemusten jakaminen. Kysymykset isän suhteesta muihin perheen lapsiin, muuhun perheeseen ja sukulaisiin avasivat mielenkiintoisia näkökulmia siihen millaisen roolin sodan kokenut ihminen antaa perheelle. Varsinainen kysymyspatteristo ei lähtökohtaisesti pitänyt sisällään todella arkoja kysymyksiä, sillä niiden esittäminen vaatii luottamuksellista suhdetta haastatettavaan. Kaikkien haastateltavien kohdalla arkoja kysymyksiä kuitenkin esitettiin haastattelun kuluessa, kun luottamus oli haastattelijan ja haastateltavan välillä oli vahvistunut. Arat kysymykset, kuten isän mahdollinen väkivaltainen käytös, suhde alkoholiin ja ilmeisten sotatraumojen, kuten yöllisten heräämisten tai sekavuustilojen käsittely ei kuitenkaan osoittanut ongelmalliseksi haastatteluja tehdessä.

Runko jonka pohjalta haastattelut tehtiin näytti seuraavalta:

1. Millaisia ovat päällimmäiset muistosi isästäsi lapsuutesi ajalta?
2. Puhuiko isäsi sodasta kotona?
3. Puhuiko hän sodasta naapurin miesten kanssa?
4. Vaikuttiko sota mielestäsi isääsi ja jos vaikutti, niin miten?

5. Miten isäsi suhtautui sinuun?
6. Miten isäsi suhtautui sisaruksiisi?
7. Millainen oli isäsi suhde muuhun perheeseen ja sukuun?
8. Millainen kuri kotonanne oli, miten sinua ja sisaruksiasi kasvatettiin? Oliko isä läsnä arjessa?
9. Miten isäsi suhtautui muihin lapsiin?
10. Millainen isäsi oli työssä ja millainen vapaa-ajalla?
11. Millainen oli isäsi suhde alkoholiin?
12. Puhuiko äitisi sinulle isästäsi ja hänen sotakokemuksistaan, tai siitä miten sota vaikutti häneen?
13. Miten isäsi sotakokemukset ovat mielestäsi heijastuneet sinuun?
14. Mitä ajattelit sodasta lapsena ja mitä ajattelet siitä tänä päivänä?

Yllä oleva haastattelurunko oli luonteeltaan ohjeistava ja sovelsin sitä kussakin tilanteessa tarpeelliseksi näkemälläni tavalla. Yllä olevia kysymyksiä ei esimerkiksi aina esitetty samassa järjestyksessä ja osa kysymyksistä saatettiin jättää kysymättä, jos haasteltava oli jonkun toisen kysymyksen alla tarpeeksi laajasti asiaa käsitellyt. Tällaisia tilanteita ilmeni useasti esimerkiksi sukulaisista ja perheestä kysyttäessä, jolloin haasteltava alkoi omatoimisesti vastata perhettä koskevan kysymyksen alla käsitellä myös isää ja muita sukulaisia koskevia asioita.

Arkojen aiheita käsiteltäessä on syytä kiinnittää huomiota myös tutkimusetiikkaan ja haasteltavien lähdesuojaan. Tässä tutkielmassa erityisesti arkaluontoiset aiheet ovat syynä siihen miksi haasteltavien henkilöllisyystiedot on tutkielmassa häivytetty minimiin. Haastattelututkimuksen eettisen koodiston kaksi keskeistä käsitettä ovat luottamus ja anonymiteetti. Mitä arkaluontoisemmasta aiheesta on kysymys sitä lujempia luottamuksen ja anonymiteetin suojan tulee olla <sup>5</sup>. Näiden varotoimien tarkoitus on suojella haastateltavien, heidän perheidensä sekä heidän läheisiensä yksityisyyden suojaa. Tässä tutkielmassa viittaukset haasteltaviin tapahtuvat ainoastaan heidän syntymävuosiensa perusteella ja vaikka heidän kotiolojaan ja taustojaan on avattu, edustavat he niin laaja-

---

<sup>5</sup> Anita Saaranen-Kauppinen & Anna Puusniekka. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. (Viitattu 15.06.2016.)

alaista joukkoa ikäluokistaan, että kerrottujen tietojen pohjalta on lähes mahdotonta päätellä heidän henkilöllisyyksiään. Haasteltavat myös allekirjoittivat Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman käytetyn haastatteluaineiston käyttöluptomakkeen, johon he tarkensivat mitä henkilötietoja heistä voi luovuttaa ja mihin erilaisiin tarkoituksiin haastatteluja voidaan käyttää <sup>6</sup>.

Haastateltavani valikoituivat jossain määrin sattumalta ja ystäväkontaktien kautta. Alkujaan tarkoitukseni oli hankkia haastateltavat paikallisten veteraani-, sotainvalidi- ja muiden yhdistysten kautta ja olin näitä sekä sähköpostitse että puhelimitse lähestynyt, saamatta kuitenkaan minkäänlaisia vastauksia haastattelupyyntöihini. Olin tietoinen siitä, että yhdistysten toiminnassa on nykyisin mukana paljon sotaveteraanien lapsia ja toivoin voivani haastella joko heitä tai henkilöitä, joihin olisin saanut kontaktin heidän kauttaan. Minulle on jäänyt epäselväksi lähtivätkö haastattelupyyntöni koskaan eteenpäin yhdistysten toimihenkilöiden tai kokoustavien hallitusten pöydiltä.

Vaikka järjestötahoilta en saanutkaan vastauksia pyyntöihini, oli aiheeni herättänyt kiinnostusta ystävä- ja tuttavapiirissäni, jotka alkoivat lähestyä minua omien ja vanhempiensa sekä sukulaistensa kokemusten tiimoilta. Näiden suositusten pohjalta aloin kerätä haastateltavia. Olin jo tutkimusaiheittani valitessa päättänyt, että haastattelen tutkimukseen ainoastaan porilaisia rintamasotilaiden lapsia, mutta minkäänlaisia rajauksia en ollut tehnyt sukupuolen, yhteiskunta- ja sosiaaliluokan tai muiden vastaavien tekijöiden suhteen. Aivan alusta rajauksena oli porilaisuuden lisäksi kulkenut myös se, että kaikkien haastateltavien isien oli täytynyt palvella rintamalla. Porilaisuus rajauksena oli puhtaasti käytännöllinen seikka, sillä tiesin, että tulen tekemään tutkielman juuri Porissa ja uskoin voivani löytää porilaisesta haastateltavien joukon kokemuksista selkeämmin yhdistettävät piirteitä, kuin vaikkapa hajaotannalla ympäri Satakuntaa tai Suomea valitun joukon kokemuksista. En tarkoita sitä, etteivätkö rintamasotilaiden lasten kokemukset ympäri Suomea varmasti olisi yhteneviä, mutta Pori on itselleni ja haastateltavilleni tuttu kaupunki kaupunginosineen, murteineen ja tapoineen. Uskon, että tällä oli paljon vaikutusta haastattelutilanteissa ja haastateltavien luottamuksen voittamisessa. Olivat-

---

<sup>6</sup> Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman verkkosivut. Pori: Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma [ylläpitäjä ja tuottaja]. Opiskeluohjeet ja lomakkeet/ Haastatteluaineiston käyttöluupa  
<<http://www.utu.fi/fi/yksikot/hum/yksikot/ktmt/opiskelu/ohjeet/Sivut/home.aspx>>. (Viitattu 15.06.2016.)

han haastateltavani päätyneet haastateltaviksikin juuri porilaisen suhdeverkostoni kautta.

Kaksi haastateltavista on syntynyt vuonna 1952 ja kaksi muuta vuosina 1946 ja 1957. Halusin haastateltavien edustavan ikäluokkia, jotka ovat syntyneet sodan jälkeen. Tällä rajauksella rajasin pois kaikki mahdollisuudet omakohtaisiin kokemuksiin sodasta. En halunnut niiden vaikuttavan taustalla haastateltavien kertomuksissa, erityisesti heidän kertomuksissaan isiensä sotakokemuksista. Vaikka sodan aikana syntyneet haastateltavat eivät itse olisi sotaa muistaneeakaan, olisi silti ollut todennäköistä, että äidit, isät tai muut läheiset olisivat siitä heille puhuneet. Tällaiset toisen käden kautta muodostuneet omakohtaiset sotamuistot olisivat varmasti välittyneet jollain tavalla heidän tapaansa muistella rintamalla palvelleita isiään, ja tästä johtuvat ongelmat halusin tutkielmassani välttää. Asia on toki monimutkainen, eikä toisen käden kautta rakentuneita muistoja voi millään rajata kokonaan pois. On hyvin mahdollista, että tähänkin tutkielmaan päätyneissä haastatteluissa on paljon toisen käden kautta saatua tietoa, jotka ovat muuttuneet muistoiksi. Minkäänlaisia autenttisia ja puhtaita muistoja, joissa kaikki mennyt piirtyy muistelijan mieleen tarkasti ja vääristymättömänä, ei ole olemassa, vaan ne ovat aina subjektiivisesti värittyneitä ja muuttuvat aikojen kuluessa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että muistitietotutkimuksella ei voitaisi saada hedelmällistä ja käyttökelpoista tutkimusaineistoa, vaan nostaa esille huolellisen ja tarkan analyysin tärkeyden. Jorma Kalela käsittelee tätä dilemmaa hyvin artikkelissaan *Muistitiedon näkökulma historiaan*, jossa hän käy läpi muistitiedon käyttökelpoisuutta historiantutkimuksen välineenä <sup>7</sup>.

Aloittaessani haastattelujeni keräämisen oli silkkää sattumaa, että kaikki haastateltavani olivat miehiä. Olin aluksi pohtinut haastattelevani sekä naisia että miehiä, mutta kun kaksi ensimmäistä haastatteluani olivat valmiina ja seuraavat kaksi haastattelua sovittuna, päädyin tekemään rajaukseni miehiin. Syy tähän oli, että tulevat kaksi haastateltavaanikin olivat miehiä. Toivottavasti tulevaisuudessa myös naisia haastatellaan saman aiheen tiimoilta, sillä naisnäkökulman puuttuminen luo suuren puutteen käsillä olevaan asiaan. Lisäksi rajasin haastateltavat sodan jälkeen ja ennen 60-lukua syntyneisiin. Tarkoitukseni oli haastatella yhteensä kymmentä miestä, mutta saatuani tässä tutkielmassa käyttämäni neljä haastattelua valmiiksi uudet haastattelut eivät enää tuntuneet tarpeellisilta. Haastattelemani miesjoukon perheet edustavat tarpeellisen kattavasti 50- ja 60-

---

<sup>7</sup> Kalela 2006, s. 67- 88.

lukuja porilaisten ja länsisuomalaisten kaupunkien ja maaseudun perheitä. Haastateltavista kaksi oli maanviljelijäperheestä ja kaksi kaupunkilaisesta työläisperheestä. Heidän perheensä olivat jotakuinkin keskituloisia ja keskikokoisia. Yhtä lukuun ottamatta heillä oli veljiä ja sisaruksia. Yksi haastateltavista oli päätenyt isänsä kanssa tämän uusioperheen kanssa asumaan Lohjalle ja Helsinkiin, mutta palasi muutaman vuoden jälkeen Poriin asumaan äitinsä ja sisarustensa luokse.

Aluksi tarkoitus oli liittää tutkielma tiukemmin miestutkimuksen traditioon, mutta en lopulta kokenut haastatteluaineistoni soveltuvan tällaiseen tutkimukseen toivomallani tavalla. Haastatteluaineistoni toki koskee isyyttä ja miesten isäkokemusta, ja nämä seikat väistämättä sitovat tutkielman jossain määrin miestutkimuksen piiriin, mutta haastatteluja tehdessäni en millään tavoin pyrkinyt haastattelemaan informanttejani siitä näkökulmasta, että he ovat miehiä tai miten heidän oma miehisytyensä vaikuttaa heidän isäkokemukseensa. Tarkoitukseni ei ole siis ollut tutkia sitä millainen on haastateltavieni mieskuva, millaista mieskuvaa heidän isänsä heille loi tai vaikkapa sitä miten he miehinä kokivat isiensä sodan. Tarkoitukseni on ollut tutkia millaisia ovat heidän kokemuksensa sodan käyneistä isistään.

Tämän tutkielman relevanssi tulee esille siinä, mitä ja miten haasteltavat kertovat omista isistään. Leimallista suomalaiselle sodanjälkeisen sukupolven tutkimukselle on ollut sukupolvikokemuksen ja traumojen korostaminen. Paikoin vaikuttaa jopa siltä, että tutkimus on ikään kuin ottanut kollektiivisen terapian roolin<sup>8</sup>. Tällaisella tutkimuksella on toki ollut paikkansa, ja aiheen lähestyminen näistä näkökulmista on varmasti ollut puhdistavaa ja vapauttavaa. Samalla se on kuitenkin jättänyt sodan jälkeisistä vuosista, sekä sodan jälkeen syntyneiden ihmisten elämästä ja kokemuksista turhankin synkän ja yksipuolisen kuvan. Sotiemme vuosista on tätä tutkielmaa tehtäessä kulunut jo yli 70 vuotta ja sodan kokeneen sukupolven lapset alkavat kaikki olla jo eläkeiässä. Myös he ovat pitkään pitäneet sisällään kokemuksiaan siitä miten he kokivat sodan jälkeisen ajan ja omat vanhempansa. Samoin kuin omat vanhempansa, hekin ovat jättäneet omakohtaiset kokemuksensa kollektiivihistoriallisen kerronnan varjoon. Kun heidän sukupolveaan on tutkittu, korostetaan usein sen yhteisiä kokemuksia, ajatusmaailmaa ja liikehdintää<sup>9</sup>.

---

<sup>8</sup> Aiheesta lisää esim. Wendisch 2009 ja 2012.

<sup>9</sup> Aiheesta lisää esim. Kylävaara 2004, Peltola, Kurkela ja Heinonen 2003; Suominen 1997; Tarvainen 1993.

Omien haastateltavieni kokemukset tuntuvat kuitenkin monin kohdin pyyhkivän tuon kollektiivihistoriallisen viitekehyksen syrjään ja nostavan jalustalle yksilön – tässä tapauksessa heidän oman isänsä – joka kylläkin oli sodan kokenut mies, mutta myös paljon muuta kuin tuo yhden järkyttävän kokemuksen tulos.

On syytä korostaa, että lähdeaineistoni on pieni ja subjektiivinen käyttämäni metodin vuoksi. Käyttämäni *lähilukumetodi*, mahdollistaa tutkielmassani ilmenevät yksityiskohtaiset ja tarkat tulkinnat, joiden kautta voin ottaa etäisyyttä isäkokemuksen ja lapsuuden traumaattisuutta korostaviin, samaa aihetta koskeviin tutkimuksiin. Laajat ja syvälle menevät haastattelut mahdollistavat yksityiskohtaiset ja yksilöön pureutuvat tulkinnat huomattavasti paremmin kuin laajaan korpus-aineistoon perustuvat tutkimukset. Lähilukumetodi on alun alkaen kirjallisuudentutkimukseen kehitetty metodi, mutta tässä tutkielmassa lähiluvun tyylinä olen käyttänyt *Jyrki Pöysän Vaeltavan metodit* -artikkelikokoelmassa määrittelemää lähilukemisen tapaa ja *teosnäkökulmaa*. Lisäksi olen käyttänyt niin ikään Pöysän kirjoittamaa teosta *Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun tutkimukseen*. Hänen mukaansa lähiluku on metodi, jossa huomio kiinnitetään yksittäisiin teksteihin ja tekstin osiin. Lisäksi hän mainitsee, että lähiluvulla voidaan harvoin todistaa asian olevan niin tai näin.<sup>10</sup> Pöysän artikkelissa lähilukeminen määrittyy teosnäkökulman kautta, siten että tiettyä tekstiä tarkastellaan itsenäisenä kokonaisuutena, mutta kuitenkin laajempaan kontekstiin sidottuna.<sup>11</sup> Näin ajatellen tämän tutkielman haastattelut nousevat esille eräänlaisena teoksena, jonka tutkielmassa asetan tarkastelun alle. Haastattelut kuitenkin asettuvat myös osaksi laajempaa teosjoukkoa, joka tässä tapauksessa on kertomukset rintamasotilaiden lasten isäkokemuksista, eikä poista muiden teosten relevanssia, vaan ikään kuin lisää niihin nyansseja.

Kaikki tässä tutkielmassa käytetyt haastattelut on siis käyty läpi käyttäen lähilukua metodina. Tutkielman lukemisen ja ymmärtämisen kannalta tämä on erittäin tärkeää huomata, sillä metodi ei tutkielman varrella varsinaisesti korostu, vaan se on tutkielman ehdoton edellytys ja täysin sen läpikäynti. Lähiluku toimii siis ikään kuin haastatteluaineiston rajaamisen välineenä. Haastateltavien kertomusten tulkintaan käytän alaluvussa 1.4. eriteltyjä metodeja ja käsitteitä.

---

<sup>10</sup> Pöysä 2015, s. 6-7.

<sup>11</sup> Pöysä 2010, s. 337.

#### 1.4. Aiempi tutkimus

Vuosien varrella tutkimuksia aiheen tiimoilta on ilmestynyt ja sitä on valotettu erilaisissa artikkelikokoelmissa, tutkimuksissa ja muussa kirjallisuudessa. Ensimmäisten joukossa asiaa tutkimassa oli Irja Wendisch kirjallaan *Me sotilaiden lapset*. Teoksessa Wendisch on, samoin kuin tässä tutkimuksessa, haastattelututkimuksen kautta lähestynyt sotaveteraanien lapsien kokemuksia omista isistään. Wendischin suureksi ansioksi on luettava, että hän oli ensimmäinen Suomessa, joka tarttui sotilaiden lasten isäkokemuksiin ja näiden kokemusten vaikutuksiin haastattelemiensa ihmisten myöhemmässä elämässä. Hän jatkoi aiheen käsittelemistä kirjassaan *Pitkä taistelu. Sotilaiden lasten selviytymistarinoita*, joka kuten jo artikkelista käy ilmi, keskittyy siihen miten sotilaiden lapset ovat traumojaan käsitelleet ja miten he ovat ne kestäneet. Wendischin molempien kirjojen pitkät, mutta määrältään suppeat, haastatteluaineistot ovat hyvin traumoja korostavia, kuten muukin suomalainen aiheita koskeva tutkimus.

Aihetta on käsitellyt myös Ville Kivimäki artikkelikokoelmassa *Sodan kasvattamat* ja hän myös sivusi aiheita väitöskirjassaan *Murtuneet mielet: Taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939-1945*. Kivimäen kiinnostus pysyy kuitenkin suurelta osin sodan kokeneen sukupolven piirissä ja sodan jälkeisten vuosien käsittely on pikemminkin sivujuonne hänen tutkimuksissaan. Myös Erkki Kujala on ansiokkaasti nostanut aiheita esille väitöskirjassaan *Sodan pojat*, mutta tutkimuksen fokus on sodan kokeneissa pojissa ja näiden isäkokemuksista. Kujalan väitöskirjassa on kuitenkin löydettävissä samaa isän ja pojan suhteiden tarkastelua kuin tässä tutkielmassa. Kujala muun muassa käsittelee etäisyyttä hyvin samanlaisista lähtökohdista käsillä olevan tutkielman kanssa. Kujala on myös laajentanut tarkasteluaan isyyden muutokseen, pohtii sota-ajan isiä ja näiden poikia kasvattajina ja menneen kasvatuksen vaikutusta nykyisyyteen. Samoja aiheita sivutaan myös tässä tutkielmassa.

Kivimäki on myös toimittanut yhdessä Kirsi-Maria Hytösen kanssa artikkelikokoelman *Rauhaton rauha: Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944-1950*. Kirja keskittyy perkaamaan välittömästi sotaa seuranneita vuosia, mutta siitä löytyy esimerkiksi Jenni Kirveen artikkeli *Elämä omiin käsiin. Traumoista selviytyminen* ja Kivimäen oma *Uusi Suomi. Sotasukupolvi ja sodanjälkeinen aika*, joissa molemmissa nousee esille myös tässä tutkielmassa käsiteltyjä teemoja kuten traumat, lapsien kohtelu, työ ja niin edel-

leen. Huomion arvoista kuitenkin näissäkin kirjoissa on sodan kokeneen sukupolven kokemusten korostaminen.

Marja Tuomisen *Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia* nosti tutkimuksen keskiöön suuret ikäluokat ja sodan jälkeisen sukupolven, sekä heidän tarpeensa ja keinonsa irtisanoutua sota-ajan perinnöstä ja vanhempiensa arvoista sekä normeista. Viimeisenä asiaa tutki-neena mainittakoon Jenni Kirves, joka nostaa aiheen esille artikkelissaan ”*Sota ei ollut elämisen eikä muistamisen arvoista aikaa*” – kirjailijat ja traumaattinen sota, artikkeliki-koelmassa *Ruma sota*. Kirves keskittyy artikkelissaan kirjailijoiden sotakokemuksiin, mutta tulee samalla nostaneeksi esille seikkoja, joita ei niin paljon muussa tutkimukses-sa käsitellä, kuten sen millaista puhetta sodasta tuotettiin välittömästi sodan jälkeen <sup>12</sup>.

### 1.5. Teoreettinen viitekehys ja metodologia

Tämän tutkielman avainkäsitteitä ovat kokemus ja kerronta, joita avaan muistitieto- ja haastattelututkimusta käsittelevän kirjallisuuden avulla. Tutkielmaa varten tehdyt haas-tattelut ovat luonteeltaan tapahtumakerronnallisia ja liittyvät haasteltavien lapsuuden- ja nuoruuden isäkokemuksiin. Artikkelissa *Tapahtuma, kokemus ja kerronta Kirsti Salmi-Niklander* avaa kokemuksen ja tapahtuman eroja ja suhdetta. Salmi-Niklanderin mu-kaan tapahtumat ovat usein osa suurta historiallista prosessia, joita sen kokijoiden on vaikea nimetä tai määrittellä. Kokijoiden on myös vaikea määrittää tälle prosessille tiet-tyä alkua tai loppu, vaan se on kietoutunut pieniin arkisiin tapahtumiin, joissa se myös konkretisoituu. <sup>13</sup> Juuri tällaisesta prosessista on kyse haastateltavien kohdalla. Koke-mukset omasta isästä ovat tiiviissä yhteydessä erilaisiin tapahtumiin, arkisiin tai vä-hemmän arkisiin. Heidän isäkokemuksensa ei avaudu selkeänä ja yksiselitteisenä tari-nana, jolla on tietty alkua ja loppu, vaan se löytyy erilaisista isään liittyvistä tapahtumis-ta, joita yhdistelemällä haastateltavat ovat pyrkineet konstruoimaan omaa lapsuuttaan ja isänsä roolia siinä.

Yllä esitetystä erotuksena ovat kuitenkin isän kanssa vietetyt rauhalliset, yhteiset ja seesteisyyttä huokuvat hetket, joista haasteltavilla on hyvin selkeitä muistoja. Näissä

---

<sup>12</sup> Kirves 2008, s. 382.

<sup>13</sup> Salmi-Nikander 2006, s. 202-204.

tapauksissa *rajatun ja erityisen kokemuksen*<sup>14</sup> tunnuspiirteet täyttyvät ja haasteltavat luovat hetkistä hyvin mieliin piirtyviä muistoja, joissa isä herää eloon ihmisenä, jolla oli myös tunteellinen ja mukava puoli. Palaan näihin käsitteisiin tarkemmin tuonnempana.

Jakaessaan nämä kokemukset he samalla tuottavat ja tulkitsevat lapsuuden muistonsa, kokemuksensa ja tapahtumat uudelleen. Tässä tutkielmassa menneiden aikojen ja tapahtumien muisteleminen tuo ne uudelleen tulkittaviksi sekä kertojalle itselleen, kertomuksen analysoijalle että sen lukijoille. Nämä kerrotut kokemukset ja tapahtumat konstruoidaan uudelleen kolmella eri tasolla, jotka ovat:

1. Kertojan taso
2. Analyysin tekijän taso
3. Lukijan taso

Kertojan tasolla haastateltava luo uudelleen tapahtumat ja kokemukset, joita hän isästään ja lapsuudestaan tahtoo jakaa. Kertojan tasolla haasteltavien rooli on tuottaa kertomus, jota analyysin tekijä myöhemmin tarkastelee. Kertomus rajoittuu tiettyihin teemoihin, jotka on ennalta päätetty. Tässä tapauksessa teemoina olivat lapsuus, isäkokemus, sota, sodan jälkeinen aika ja niin edelleen. Kertomuksen dialoginen suhde muuhun tutkimukseen ja analyysin tekijään ovat ratkaiseva tekijä kertomuksen tuottamisessa. Dialogi on esillä sekä haastattelutilanteessa, jossa kertoja tuottaa aineistoa haasteltavan kysymysten perusteella, että siinä millaiseen suhteeseen haastateltavan kertomus asettuu suhteessa muiden haastateltavien kertomuksiin. Analyysin tekijä on ennalta rajannut aiheet, teemat ja kontekstin joiden puitteissa kertomus tuotetaan, mutta varsinaisen käsikirjoituksen luo kertoja itse.

Analysoijan tasolla tutkielman tekijä pyrkii löytämään haastatteluaineistosta materiaalin, joka avaisi haastateltavan isäkokemuksia. Lähilukumetodia, sekä rajatun ja erityisen kokemuksen käsitteet, avaavat haasteltujen kertomukset analyysin kohteeksi. Näiden metodien ja käsitteiden kautta kertomuksista on nostettu esille haasteltavien yhdessä jakamia kokemuksia, tutkielman aiheen kannalta huomion arvoisia seikkoja kuten etäisyys ja tunnekylläisyys sekä aktiivinen vaikeneminen. Rajaukset nousivat kertomuksesta

---

<sup>14</sup> Salmi-Nikander 2006, s. 204-206 ; Turner ja Bruner 1986, s. 33-72.

esille lähiluvun vaiheessa, mutta niiden varsinaisen merkityksen tulkinta tapahtuu rajatun ja erityisen kokemuksen käsitteiden kautta.

Kolmannella ja viimeisellä tasolla lukija tutustuu tutkielmaan ja tekee omat päätelmänsä siitä ovatko haastatteluista valitut otteet ja niistä tehdyt tulkinnat totuudenmukaisia ja luotettavia.. Tutkielmassa on pyritty antamaan mahdollisimman paljon ääntä haasteltavien kertomuksille, jotka on poimittu laajemmasta haastatteluaineistosta. Näitä poimintoja on tulkittu yllä mainittujen metodien ja käsitteiden valossa. Eksplikoitu tieteellinen metodi luo kertojalle puitteet, joiden sisällä tekstiä tulkita. Kaiken tuotetun tekstin, haasteltavien kertomusten esittämisen sekä metodien soveltamisen tulee pyrkiä siihen, että esitetty tieto on totuuden mukaista ja kestää tieteellisen tarkastelun. Tällä tavoin tutkielma asetetaan dialogiseen suhteeseen muun tutkimuksen kanssa.

Kokemuksen käsite nousee esille läpi koko tutkielman ja siihen kiteytyy koko tutkielman ydin. Kokemus voi olla henkilökohtaista tai ihmisryhmiä yhdistävää, mutta se eroaa aina käytöksestä. Kokemus pitää aina sisällään tunteita ja tietoa, kuten Salmi-Niklander asian esittää. Ihmiset kuvailevat toistensa käytöstä, mutta puhuvat omista kokemuksistaan.<sup>15</sup> Tämän tutkielman kohdalla kokemus on henkilökohtaista, mutta haastateltavia yhdistää toisistaan tietämättä moni asia. Lähes kaikilla haastateltavilla on huonoja kokemuksia isiensä alkoholin käytöstä, haastateltavat ovat kaikki saaneet kokea isiensä vaikenemisen sodan ajasta ja kaikkien suhde isäänsä on ollut etäinen. Jossain määrin nämä ovat siis haastattelijoukkoni yhteisiä avainkokemuksia. Nämä kokemukset voidaan nähdä myös sukupolvikokemuksina, samalla tavoin kuin sota oli informanttien isää yhdistävä sukupolvikokemus. Totutusti suurten ikäluokkien sukupolvikokemukset on liitetty 60- ja 70-lukujen opiskelija-, poliittisiin, naisasia- ja rauhanliikkeisiin sekä esimerkiksi nuorisokulttuurin muutokseen, seksuaaliseen vapautumiseen<sup>16</sup>. Kaikella edellä mainitulla toki oli suuri vaikutus siihen millaisen maailmankuvan suuret ikäluokat omaksuivat ja miten he toimivat, mutta ikäluokkien lapsuus jää näissä tapauksissa kokonaan käsittelemättä. Lapsuuden vaikutusta ei voida sivuuttaa, kun puhutaan sukupolvien kokemuksista. Analysoin näitä lapsuudessa muodostuneita kokemuksia Kirsti Salmi-Niklanderin ja erityisesti *Victor W. Turnerin* käsitteillä rajattu ja erityinen kokemus.

<sup>15</sup> Salmi-Niklander 2006, s. 204-205.

<sup>16</sup> Aiheesta lisää esim. Tuominen 1991; Peltonen, Kurkela & Heinonen 2003.

Salmi-Niklander mukaillee *Wilhelm Diltheyn* ajatusta tapahtumakerronnasta ja syventää sitä koskemaan kokemusvirran ja erityisten kokemusten väliin jääviksi *rajatuiksi kokemuksiksi*. Salmi-Niklanderin mukaan tapahtumakerronta kohdistuu sellaisiin kokemuksiin, jotka ovat kokemusvirran ja erityisten kokemusten välimaastossa. Näitä kokemuksia hän kutsuu rajatuiksi kokemuksiksi, sillä niillä on selkeä alku ja loppu ja ne poikkeavat arkisesta tapahtumavirrasta <sup>17</sup>. Rajattu kokemus on käyttökelpoinen käsitteessä tutkimuksessa, sillä haastateltavien isiinsä liittämät kokemukset lähes poikkeuksetta täyttävät käsitteen määritelmän. Haastateltavien on vaikea määrittää isiinsä liittyvien tapahtumien syitä, tapahtuma-aikoja tai tapahtumapaikkoja tarkasti, mutta silti tapahtumat ovat kiistatta olemassa heidän kertomuksissaan. He siis rajaavat jonkin arkisen tai vähemmän arkisen tapahtuman tapahtuneeksi ja kertovat siitä, mutta nämä rajatut kokemukset eivät vielä täytä Diltheyn määrittelemää ja Victor Turnerin soveltaman, *erityisen kokemuksen*<sup>18</sup> vaatimuksia, toisin kuin haastateltavien isien isällinen ja mukava käytös, joiden kohdalla määritelmä täyttyy.

Turnerin mukaan erityisellä kokemuksella on määrätty alku ja loppu ja se nousee selkeästi esille kokemusten virrasta. Erityinen kokemus liittyy elämän taitekohtiin, kuten koulun alkamiseen, avioliittoon, rakastumiseen tai poliittisiin tapahtumiin. Turner syventää erityisen kokemuksen käsitettä normaalista tapahtumien virrasta nousevaksi, nautinnon tai tuskan shokiksi, joka myöhemmin pakottaa määrittelemään itsensä normaalista tilasta poikkeavaksi erityiseksi kokemukseksi <sup>19</sup>. Turnerin, jossain määrin hie-man dramaattistakin, tulkintaa voidaan soveltaa koskemaan myös asteen arkisempaa todellisuutta, joka kuitenkin ei huku normaaliin kokemusvirtaan. Tässä tutkielmassa Turnerin laajennettua määritelmää erityisestä kokemuksesta on käytetty kartoittamaan selkeitä positiivisia kokemuksia omasta isästä.

Näillä kokemuksilla on ollut suuri vaikutus siihen miten haastateltavat ovat omat isänsä kokeneet ja siksi ne nousevat selkeästi esille lapsuuden tapahtumavirrasta. Ne ovat eräänlaisia helpotuksen hetkiä normaalissa arjessa ja liittyvät yleensä leikkiin tai muuhun yhteiseen toimintaan isän kanssa. Tapa jolla haastateltavat näitä hetkiä muistelevat erottuu muusta muistelemisesta, hyväksyvän ja ymmärtävän sävynsä vuoksi. Vaikuttaa

---

<sup>17</sup> Salmi-Niklander 2006, s. 204-205.

<sup>18</sup> Salmi-Nikander 2006, s. 204-205.

<sup>19</sup> Turner 1986, s. 35 - 36.

siltä, että näiden hetkien kautta isän muu toiminta on tullut helpommin selitettäväksi, syystä että isän etäisyyden ja tunnekontrollin kilpi on hetken aikaa ollut laskettuna sivuun ja positiiviset tunteet ja leppoisuus ovat ottaneet näiden sijan.

## 2. Suomi muutoksessa

1950-luvulla ja 60-luvun alussa Suomi oli yhä maatalousvaltainen maa, jossa yli kolmasosa väestöstä sai elantonsa maa- ja metsätaloudesta. Jos sivuelinkeinonharjoittajat lasketaan mukaan, työllistivät maa- ja metsätalous vuonna 1950 Suomessa 910 000 henkeä. Vaikka maatalousvaltaiseen elinkeinon perustuvan Suomen muutos oli nopeaa, oli sama luku vuonna 1960 vielä 720 000 henkeä. Jos tilastoja vertaa tämän päivän tilastoihin muutos on valtava, sillä nykyisin maaseutuelinkeinot työllistävät enää noin 100 000 henkeä. 1960-luvulle tultaessa Suomi kaupungistui ja kuroi muiden Euroopan maiden etumatkaa umpeen sekä kaupungistumisen asteessa että elinkeinoelämän sarjoilla. Vuoteen 1964 mennessä jalostuselinkeinot – teollisuus ja rakentaminen – olivat jo ohittaneet maatalousalan elinkeinot Suomen eniten työllistävänä elinkeinoelämän osana. Hämmästyttävän nopean muutoksen sinetöi se, että 1960-luvun lopulle tultaessa palveluelinkeinot työllistivät jo enemmän kuin maa- ja metsätalous tai jalostuselinkeinot.<sup>20</sup> Vajaan kahdenkymmenen vuoden aikajaksolla Suomi siis siirtyi maatalousvaltaisesta yhteiskunnasta palveluvaltaiseen yhteiskuntaan. Vuonna 1950 68 % suomalaisista asui maaseudulla, mutta 1960-luvun loppuun mennessä suurin osa heistä asui jo kaupungeissa. Enemmistö oli vielä tässä vaiheessa niukka, vain 0,4 prosenttiyksikköä, mutta se oli kuitenkin enemmistö.<sup>21</sup> Tämän rakennemuutoksen keskelle syntyivät suuret ikäluokat. Suurin osa heistä syntyi maaseudulle maanviljelijäperheisiin, joissa elanto hankittiin pieneltä peltoalalta ja joissa lapsia oli paljon. Nämä pienet tilat eivät mitenkään voineet tulevaisuudessa elättää koko perhettä, joten tulevaisuuden mahdollisuuksia ei maaseudulla juuri ollut. Oli muutettava kaupunkiin tai lähdeävä vielä kauemmas, kuten rajan taakse Ruotsiin.

1950-luvulla ja 60-luvun alussa nämä ongelmat eivät kuitenkaan olleet vielä ajankohtaisia ja maatalousvaltainen Suomi maksoi sotakorvauksiaan, jatkoi säännöstelyään yllättävän pitkään ja hapuilevin askelin haki paikkaansa vapaan markkinatalouden maana, jossa valtionohjausta ei kuitenkaan kaihdettu. Tie hyvinvointiyhteiskuntaan oli auki ja koko 1950- ja 60-lukujen elintaso nousikin melko tasaisesti. Vuoden 1956 yleislakko oli jakanut ammattiyhdistystoimintaa, mutta ei pitkäaikaisesti ja 50-luvun lopulla yhteis-

---

<sup>20</sup> Keinänen 2009, s. 41-61.

<sup>21</sup> Tilastollinen vuosikirja 1970, s. 6.

toiminta sai taas uutta tuulta siipiensä alle. Vuonna 1958 SAK julkaisi kunnianhimoisen vaaliohjelman, jonka vaatimuksiin kuuluivat muun muassa työllisyyden hoitamisen korostaminen, 40-tuntinen työviikko, työttömyys- ja sairausvakuutukset sekä metsä- ja uitotöiden saattaminen työaikalain piiriin. Vaatimuksista lähes kaikki olivat toteutuneet vuoteen 1964 tultaessa. Suomen Naisten Demokraattinen Liitto oli niin ikään asettanut tavoitteita liittokokouksessaan vuonna 1958. Tavoitteisiin kuuluivat kaupan lisäämisen sosialistimaiden kanssa, työttömyysvakuutuksen toteuttaminen työnantajien ja valtion kustannuksella, naisten samanpalkkaisuussopimuksen ratifiointi sekä sairausvakuutukset ja palkallinen synnytysloma. Lisäksi vaatimusten listalla olivat kansaneläkkeiden, perheavustusten ja lapsilisien korottaminen ja valtion sekä kuntien järjestämä lisätuki asunnottomien ja vähävaraisten asutokysymyksen ratkaisemiseksi. Listalla lisäksi ollut yhtenäisyyskoulujärjestelmän toteuttaminen oli ainoa vaatimus, joka jäi toteuttamatta vuoteen 1964 mennessä.<sup>22</sup> Edellä listatut työvoima-, terveys- ja sosiaalipoliittiset uudistukset kertovat omaa kieltään siitä kuinka nopean muutoksen ajassa Suomi eli koko 50- ja 60-lukujen ajan. Tällainen sosiaalisten uudistusten ja taloudellisen hyvinvoinnin kasvu oli omiaan viemään huomiota pois hiljattain loppuneesta sodasta. Tulevaisuuteen oli uskoa ja siihen oli myös syytä.

## 2.1 Perhe ja perhesuhteet

Sotien loputtua Suomi eli hektistä takaisin ottamisen aikaa. Rintamalla, pommitusten pelossa ja puutteessa elettyjen vuosien tilalle haluttiin riehakkuutta, villiyyttä ja vapautta. Sodista palanneet miehet olivat usein nuoria, perheettömiä ja heidän mahdollisuutensa aloittaa oma elämä oli lykkääntynyt monella vuodella sotien vuoksi. Koko maa oli täynnä elämän janoisia naisia ja miehiä, jotka hakivat korvausta menetetyille vuosille, mutta samalla myös turvallisuutta ja kodin rauhaa. Nopeasti solmittujen avioliittojen määrä kohosi pilviin heti sodan jälkeen, niitä solmittiin 32 % enemmän kuin oli solmittu ennen sotia. Vielä nopeampi nousu oli nähtävissä purettujen avioliittojen määrässä, joiden kasvu oli 211 % sotaa edeltäneeseen vuoteen verrattuna.<sup>23</sup> Ensimmäisen avioliiton solmimisikä oli 50-luvun alussa miehillä keskimäärin 25 vuotta ja naisilla 23 vuotta,

<sup>22</sup> Uljas 2012s, s. 243-244.

<sup>23</sup> Kivimäki 2013, s. 82.

ensimmäiset lapset saatiin yleensä vuoden tai kahden sisällä avioliiton solmimisesta.<sup>24</sup> Myös väestönkasvu ampaisi heti sodan jälkeen jyrkkään nousuun. Vuonna 1946 Suomen väestö lisääntyi 54 200 henkilöllä ja samanlainen yli 50 000:n väestönkasvu jatkui aina vuoteen 1949 asti. Vielä vuoden 1949 jälkeenkin väestönkasvu pysyi jyrkässä nousussa, mutta kävi yli vuoden 1949 lukeman ainoastaan vuonna 1952, jolloin väestönkasvu oli 51 501. Sotaa seuranneina vuosina väestönkasvu laski alle 40 000:n ainoastaan vuonna 1951, jolloin se oli 34 924. Pysyvästi se laski alle 40 000:n vuonna 1957, eikä ole sen jälkeen noussut kertaakaan yli tuon tason. Merkille pantavaa on että samainen luku oli vielä 1956 ollut 46 261. Suomen väkiluku nousi vuodesta 1946 vuoteen 1960 mennessä 16 %.<sup>25</sup>

Perheiden ja asutokuntien koot vaihtelivat vuosien 1950 ja 1970 välillä siten, että perheiden kohdalla lasku oli huomattavasti pienempää kuin asutokuntien kohdalla. Vuonna 1950 suomalaisen perheen koko oli keskimäärin 3,7 henkeä ja asutokunnan 3,6. Vuoteen 1960 mennessä perheiden koossa ei ollut tapahtunut muutoksia, mutta asutokuntien koko oli laskenut, ja oli enää 3,3. Vuonna 1970 vastaavat luvut olivat 3,5 ja 3,0.<sup>26</sup> Erityisesti 1950-luvulla perheet ja asutokunnat olivat suuria verrattuna siihen minkä kokoisia suomalaisten asunnot olivat. Vuoden 1950 väestönlaskennan mukaan ahtaina pidettiin asuntoja, joissa keittiö mukaan luettuna asukkaita oli huonetta kohden 2,1 tai enemmän.<sup>27</sup> Väestönlaskennan mukaan 15,5 % kaikista Porin keskustan asuinhuoneistoista oli ahtaasti asuttuja ja näissä asui 23,9 % kaikista kaupungin keskustassa asuvista ihmisistä. Samaiset luvut tuolloin Porin maalaiskunnassa olivat 21,2 % ja 31,1 %. Vuoden 1960 väestönlaskennan mukaan tilanne kaupungissa oli parantunut siten, että kaupunkilaisista enää 13,11 % asui ahtaasti. Luku oli suuri, mutta oli silti kymmenessä vuodessa laskenut yli 10 %. Maalaiskunnan asukkaiden keskuudessa vastaava luku oli 19,00 %, joten parannusta oli tapahtunut yli 12 prosenttiyksikköä, siis lähes kaksi prosenttiyksikköä enemmän kuin kaupungissa.<sup>28</sup>

<sup>24</sup> Notkola 1994, s. 92; Nieminen 1999, s. 57.

<sup>25</sup> Nieminen 1999, s. 57.

<sup>26</sup> Lindgren, Ritamies 1994, s. 134.

<sup>27</sup> Malinen 2013, s. 32.

<sup>28</sup> Väestötilastoa 1950; Yleinen väestölaskenta 1960. Vuosi 1950, s. 22, 29, 70, 72; Vuosi 1960, s. 18, 20, 30, 31.

Ahtaissa asunnoissa joku oli koko ajan läsnä ja mahdollisuuksia omaan rauhaan vetäytymiselle ei ollut. Tämän todettiin koventavan vanhempien kasvatusotteita, ja ahtaissa asunnoissa fyysisiin rangaistuksiin tartuttiinkin useammin kuin väljemmissä asunnoissa. Puolisoiden väliset jännitteet ja riidat olivat myös jatkuvasti läsnä arjessa ja erityisesti lasten koettiin kärsivän tästä. Kaikesta ahtaudesta ja jännitteistä huolimatta vastuu perheiden rauhallisen tunneilmaston säilyttäminen koettiin kuitenkin vanhempien tehtäväksi. Tärkeintä oli, että lasten tuli kasvaa tasapainoisessa tunneilmastossa ja se muodostikin keskeisen osan lapsen kasvuympäristöstä. Asiantuntijat kuitenkin patistivat vanhempia myös löytämään lapselle tilaa ja mahdollisuuksia asunnon uudelleenjärjestelyn ja sisustamisen kautta. Erityisesti alle kouluikäisten lasten koettiin kärsivän leikkimahdollisuuksien rajallisuudesta.<sup>29</sup>

Vanhemmille suunnatussa neuvonnassa lasten leikki-tilat ja mahdollisuudet olivat korostetussa asemassa. Toiminnanhaluisille lapsille tuli tarjota kulloisenkin kehitysjaksossa mukaiset puitteet toteuttaa itseään, jonka ansiosta lapsi kehittyisi normaalisti. Vapaa kasvatus ei 1950-luvulla missään tapauksessa tarkoittanut löyhien rajojen asettamista, vaan mahdollisuutta noudattaa kehityksensä mukaisia toimintavirikkeitä ja käyttäytymispiirteitä. Tällaiseen normaaliin kehitykseen koettiin vaikuttavan myös uni ja lepo. Ahtaat asunnot ja ihmisten erilaiset elämänrytmit aiheuttivat usein uniongelmiä, joista varsinkin perheen pienimpien nähtiin kärsivän. Tällaiseen tilanteeseen asiantuntijat ja erityisesti Väestöliitto suosittelivat kouluikäisille ja erityisesti varhaispuberteettia lähestyville lapsille omaa vuodetta ja vuodevaatteita. Tämän katsottiin parantavan lasten lepoa ja ohjaavan siveelliseen käytökseen.<sup>30</sup>

Mitä tuli siveelliseen käytökseen ja seksielämään, oli tämä aikuisten kohdalla eräs pienten asuntojen erityisongelmista. Asiantuntijat neuvoivat pitämään seksielämän henkilökohtaisena ja piilossa lasten silmistä, mutta ahtaissa tiloissa järjestelyt olivat hankalia. Ongelmia koettiin olevan erityisesti alivuokralaisasunnoissa, jonka lisäksi lasten alistuminen vanhempien seksielämälle nähtiin vaikutteita antavana ja kokeilunhalua lisäävä-

---

<sup>29</sup> Malinen 2013, s. 34-36.

<sup>30</sup> Malinen 2013, s. 38-39.

nä. Tällaisen kokeilunhalun koettiin liittyvän erityisesti varttuneempiin ja pahatapaisiin nuoriin.<sup>31</sup>

Ahtaat asuintilat määrittivät niin monien suomalaisten perhe-elämää heti sodan jälkeen, että tällä oli väistämättä vaikutusta myös suomalaiseen sosiaali-, terveys- ja perhepolitiikkaan. Lapsille tarpeelliseksi koettujen virikkeiden mahdollistaminen, siveellisyys- ja terveystekijät johtivat yhteiskunnan puolelta toimiin, jotka nopeassa tahdissa veivät Suomen lastenhoidon täysin uudelle tasolle. Lastentarhoja perustettiin, jotta lapsilla olisi suotuisat mahdollisuudet kehitystä edistäviin tekijöihin. Samoilla perusteluilla leikkikenttien määrää lisättiin ympäri maata, joka toi muassaan tarpeellisia ja toivottuja hengähdystaukoja lasten hoitamiseen. Erityisesti tästä uudistuksesta hyötyivät äidit, joista vielä huomattavan suuri osa oli ansiotyön ulkopuolella 1950-luvulla.<sup>32</sup>

1950-luvulla mies oli perheen ensisijainen elättäjä ja naisen rooliksi jäivät äitiys ja kotirouvana oleminen. Sota-aikana naisten osuus työvoimasta oli ollut noin 50 %, mutta jo vuonna 1944 se laski vain 38 %:n. Rintamalta palaaville miehille raivattiin työpaikkoja naisten työpaikkojen kustannuksella. Osalle naisista paluu lieden äärelle oli odotettu paluu arkeen, mutta oli myös paljon niitä, jotka halusivat tai joutuivat jatkamaan palkkatyössä. Palkkatyö oli usein välttämätöntä sotaleskien tai sotainvalidien puolisojen keskuudessa. Vuoteen 1950 tullessa kotiäideistä noin puolet kävi palkkatyössä, mutta ensisijaisesti normina pidettiin kotiäitiyttä, jota vasten palkkatyötä jatkuvasti peilattiin. Hegemonisesti Suomi oli tilanteessa, jossa naisen ensisijainen tehtävä oli seuraavan sukupolven kasvattaminen ja kotitaloudesta huolehtiminen, nainen oli siis ensisijaisesti vaimo ja äiti.<sup>33</sup>

Myös valtiovallan, erilaisten seurojen ja muun yhteiskunnan tahoilta tällaiseen kehitykseen kannustettiin. Äideille pyrittiin takaamaan parhaat mahdolliset resurssit tulevista sukupolvista huolehtimiseen. Uudistukset olivat hyvinkin kauaskantoisia, kuten äitiyspakkauksien jakaminen kaikille vastasyntyttäneille, sekä vuonna 1948 voimaan astunut lapsilisäjärjestelmä.<sup>34</sup>

---

<sup>31</sup> Malinen 2013, s. 38-39.

<sup>32</sup> Malinen 2013, s. 39-40.

<sup>33</sup> Koskinen-Koivisto ja Marander-Eklund 2013, s. 163-167.

<sup>34</sup> Siltanen, Anja-Riitta, s. 41.

## 2.2. Tulevaisuudelle voi asettaa odotuksia

Kaikki edellisessä kahdessa kappaleessa käsitelty paljastaa sen, että sotien jälkeisessä Suomessa oli oikeutettua odottaa parempaa tulevaisuutta. Vaikka köyhyys ja kurjuus vielä runtelivat Suomea heti sodan jälkeen, kehitys oli suorastaan päätä huimaavaa ja lähes kaikilla yhteiskunnan saroilla tuettiin, tehtiin myönnytyksiä ja arvostettiin sodasta palannutta sukupolvea. Naisten rooliksi tässä kehityksessä tosin jäi kotiäitiys ja kotirouvana oleminen ja vaikka muutos tällaiseen rooliin olisi voinut käynnistyä heti sodan jälkeen, muutti se kuitenkin kokonaisuudessaan vasta 50-lukua seuranneina vuosikymmeninä. Työteliäisyys otti traumojen hoitamisessa roolin, mutta samalla haluttiin luoda parempaa maailmaa omille lapsille, välillä jopa oman hyvinvoinnin ehdoilla <sup>35</sup>.

Tulevaisuuden eteen kuitenkin tehtiin paljon töitä ja suuret ikäluokat saivat kokea tämän myös konkreettisesti kyetessään kouluttautumaan vanhempiaan paremmin, päästessään heitä paremmille palkoille ja myös muina sosiaaliseen nousuun avautuneina mahdollisuuksina <sup>36</sup>. Vaikka puute usein tuntuu korostuvan suurten ikäluokkien puhuessa lapsuudestaan, Suomen kehitys 50- ja 60-luvuilla oli hurjaa, eikä sitä voi sivuuttaa kun ajatellaan sotakokemuksesta selviytymistä.

Tämän vaurauden, hyvinvoinnin ja turvallisuuden kasvu oli yksi tekijä, joka hälvensi sotakokemusten kauhuja. Tulevaisuudelle todella uskalsi asettaa odotuksia ja näin ollen synkkä menneisyys voitiin yhteiskunnan kollektiivisissa pyrkimyksissä jättää taakse uuden vauraamman, turvallisemman ja helpomman elämän astuessa tilalle <sup>37</sup>. Vaikeiden kokemusten käsitteleminen vie kuitenkin aikansa ja erityisesti sodan kokeneet miehet oireilivat eritavoilla vielä pitkään sodan jälkeen, kuten tulemme seuraavissa kappaleissa huomaamaan. Henkinen ja fyysinen etäisyys omiin lapsiin oli sodan käyneiden miesten keskuudessa hyvin yleistä, kuten oli myös aktiivinen sodasta vaikeneminen. Yhteiskunta kehittyi, vaurastui ja suuntasi kohti uutta, mutta sodan käyneet miehet eivät olleet vielä kokonaan kivunneet ylös juoksuhaudoistaan.

---

<sup>35</sup> Kirves 2015, 257-282.

<sup>36</sup> Karisto 2005.

<sup>37</sup> Uljas, 2012, 305-314.

### 3. Etäiset isät

*”Kerra mä muista ku mu isä o potkassu palloo... Se oli must niinku joku muistii jäävä kuva, vaiks siit on tua nyt sit pia viiskyt vuatta, ni hän potkasi palloo. Se jäi niinku mielee et se oli niinku erikoine asia.”*<sup>38</sup>

#### 3.1. Etäisen käytöksen taustoista

Tätä tutkielmaa varten haastatellut informantit nostavat kaikki esille seikan, jota käsitte- len tässä luvussa: jokaiselle haasteltavalle isä oli lapsuuden aikana etäinen ja hieman pelottavakin hahmo. Isät eivät osallistuneet lasten leikkeihin, eivät juuri osoittaneet hel- lyyttä eivätkä osanneet muutenkaan ilmaista tunteitaan lapsille. Toisaalta isät olivat myös juurettomia ja saattoivat etsiä paikkaansa uudessa elämäntilanteessa kauankin. Tämä ilmenee erityisesti kahden haastateltavan kertomuksista isistään, jotka jättivät perheensä ja etsivät paikkaansa yhteiskunnassa vielä vuosia sodan jälkeen. Selitystä tällaiselle käytökselle haastateltavat hakevat osittain isien sotakokemuksista, mutta eivät kuitenkaan aseta näitä isien käytöksen ainoaksi pohjaksi, vaan suurin osa haastateltavis- ta uskoo käytökseen liittyvän ajan tapoihin tai selittää sitä yksinomaan omalle isälle ominaisena käytöksenä, kuten seuraavista lainauksista käy ilmi.

*”Sitä en osaa sanoo, enkä mä oikee, oikee niinku sitä... sitä niinku allekirjottas, et sil (sodalla) olis suurtaka merkityst siihe asiaa. En, en usko et oikee... en oikee paljookaa et...”*<sup>39</sup>

*”Siin ajal o ehkä ollu enemmän semmost, mut et kyl hän oli luonteeltaaki semmone ja oikeastaa vähä itsekeskeine ja sellane et ei hän niinku...”*<sup>40</sup>

*”Jos olis harrastettu, sillako nykyää harrastetaa tota, ni ehkä se sit olis ollu enempi sitä kanssakäymist siinä.”*<sup>41</sup>

<sup>38</sup> 1957 syntyneen miehen haastattelu. (31.1.2012), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>39</sup> 1952 no. 2. syntyneen miehen haastattelu. (9.2.2012), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>40</sup> 1946 syntyneen miehen haastattelu. (12.3.2012), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>41</sup> 1957 syntyneen miehen haastattelu. (31.1.2012), haastattelu tekijän hallussa.

Ajan henkeen kuuluvan käytöksen esille nostaminen on erittäin tärkeää, kun tulkitaan isäkokemuksia tai kokemuksia yleensä. Se on tärkeää siksi, että liian helposti otamme sodan kokemuksen ainoana avainkokemuksena, joka luo ihmisen käytöksen kaikki osa-alueet ja johon voidaan palata, kun halutaan selityksiä siihen miksi tietyissä yhteiskunnan vaiheissa esiintyy esimerkiksi väkivaltaa tai muuta epäsosiaalista käytöstä. Tämä ei missään tapauksessa tarkoita näiden tekijöiden vähättelyä, vaan ainoastaan sitä, että yksityiskohtainen ja laaja-alainen tulkinta avaa mahdollisuuksia nähdä asioiden taustoja mutkia suoristamatta. On tärkeää huomata käytöksen ylisukupolviset tekijät ja avata ne hyvin tarkkaan, jotta voimme sisäistää kunnolla sen mistä yhteiskunnan toiminta sekä ihmisten käytös yhteiskunnassa johtuvat. Ihmisen käytökselle voidaan lähes poikkeuksetta löytää esimerkiksi yhteiskunnallisia, biologisia, sosiaalisia, ylisukupolvisia ja yksilöllisiä tekijöitä ja nämä tekijät määrittävät sen muodostumista yksin tai yhdessä.

Jokaisella haastateltavalla on luonnollisesti myös hyviä kertomuksia isästä, nämä ovat yleensä yksittäisiä kauniita hetkiä isän tai perheen kanssa, hetkiä joissa isä oli läsnä, iloinen ja jolloin kaikki tuntui olevan hyvin ja kohdallaan. Näitä hetkiä leimaa haastateltavien kertomuksissa se, että ne olivat harvassa ja ne ovat piirtyneet muistiin erityisen hyvin ja pikkutarkasti, ikään kuin ne olisi ollut tarpeellista säästää ja pantata, jotta niihin oli mahdollista palata arjen, etäisyyden, joskus pelonkin keskellä. Nämä kokemukset voidaan rajata käsittämään *Victor Turnerin erityisiä kokemuksia* <sup>42</sup>. Ne nousevat selkeästi esille muusta arjesta ja niiden ympärille muodostuu eräänlainen muistojen kultareunus.

Ilana Aalto ja Jouko Huttunen esittävät, että on ikään kuin kollektiivisesti hyväksytty *perinteinen isyys*<sup>43</sup> tai ”*entisajan*” *isyys*<sup>44</sup>, joilla voidaan selittää isänä olemisen tapoja ennen 60-lukua. Tällaisella isyydellä ei ole mitään tekemistä sodan kanssa, eikä sitä voida liittää mihinkään tiettyyn isiensukupolveen ennen 60-lukua. Ominaista tällaiselle isyydelle olivat etäisyys, kovuus, tunteiden kontrollointi ja suoriutuminen. <sup>45</sup> Kaikki nämä piirteet ovat löydettävissä myös haastateltavien kertomuksissa. Isyyden käsittämi-

---

<sup>42</sup> Turner ja Bruner, s. 33-44 ja 45-72.

<sup>43</sup> Huttunen 1999, s. 171.

<sup>44</sup> Aalto 2012, s. 65-72.

<sup>45</sup> Aalto 2012, s. 65-72 ja Huttunen 1999, s. 170-172.

nen tällä tavalla asettaa kyseenalaiseksi sen, että sodalla olisi kriittinen merkitys etäisen ja tunnekylmän käytöksen laukaisijana. Huttunen esittää, että se mitä hän kutsuu *perinteiseksi isyydeksi*, on jotain jota ei juuri tarvitse määritellä. Hänen mukaansa se on varsinkin suurten ikäluokkien keskuudessa normaali isyyden malli ja kaikki tunnistavat sen ikään kuin intuitiivisesti. Aalto taas avaa omaa ”*entisajan*” isyyden malliaan selkeämmin ja liittää sen agraariseen Suomeen, sekä aikaan ennen 60-lukua. Tutkimusaineistonaan Aalto on käyttänyt kirjoituskilpailulla kerättyä aineisto isyydestä ja pohjaa väitteensä kilpailun vastuksiin. Tähän tutkielmaan haastateltujen kertomukset tukevat Aallon ja Huttusen väitteitä: on äärimmäisen vaikeaa alkaa eritellä sitä mikä haastateltavien isän käytöksessä oli sodan aiheuttamaa ja mikä ei.

Juha Siltala selittää tutkimuksessaan *Miehen kunnia*<sup>46</sup>, kolmen suomalaisen sukupolven lapsuudenkokemuksia viimevuosisadalta. Hän vaikuttaisi avaavan Huttusen *perinteistä isyyttä* isän ambivalenttina rakkauden ja vihan yhdistelmänä, jossa isä pitää lasta osana itseään. Hän kuitenkin uskoo, että tällaisen käytöksen takana ei ollut isien pahuus tai ilkeys, vaan heidän käytöstään ohjasi itse koetun vanhemmuudenpuutteen ohella taloudellinen ahdinko, köyhyyskulttuuri, koetut sodat ja muu elämän epävakaus.<sup>47</sup> Tällainen selitys käy erittäin hyvin yksiin sen kanssa mitä haastateltavat ovat tätä tutkielmaa varten kertoneet. Heille tuntuu kaikille jääneen epäselväksi miksi isät käyttäytyivät etäisesti ja usein tunnekylmästi.

Ville Kivimäki taas löytää juuri sotaveteraanien piiristä paljon äärimmäisen tiukkaa tunnekontrollia, jonka hän tuo ansiokkaasti esille artikkelissaan *Sodan rampauttama vanhemmuus*.<sup>48</sup> Äärimmäisen voimakas tunnekontrolli tosiaan tuntui leimaavan myös kaikkia tätä tutkimusta varten haastateltujen isiä. Tunnekontrolli kuitenkin piti pintansa lähes kaikessa isien toiminnassa. Välillä kun tunnekontrolli petti, saattoi miesten käytös olla hyvinkin impulsiivista. Tätä kuitenkin tuntuu tapahtuneen suhteellisen harvoin; tunnekontrolli piti, oli tilanne lähes mikä tahansa. Selkeimmin tämä tuntuu näyttäytyvän juuri etäisenä käytöksenä lapsia kohtaan. Tässä luvussa pyrin löytämään informanttien kertomusten taustalta yhteneväisyyksiä isien käytöksessä ja vertailen näitä kertomuksia

---

<sup>46</sup> Siltala 1994.

<sup>47</sup> Siltala 1994, s. 23.

<sup>48</sup> Kivimäki 2010, s. 194.

suomalaisessa tutkimuksessa ennestään tehtyihin johtopäätöksiin isien käytöksen selittämisessä.

### 3.2. Miten etäisyys ilmeni

*”Mee isä oli taas semmone, vähä semmone sulkeutunu ja semmone. Ja se sit se, se o, mitä mää oo kaikkee enite huomannu, ni se juurettomuus.”<sup>49</sup>*

Juurettomuus ei ollut kaikille haastateltavien isille ominainen piirre, mutta se nousee hyvin selkeästi esille kahdessa haastattelussa. Toisen (1952 syntyneen miehen) isä oli alun perin Viipurista Poriin monen mutkan kautta päätynyt Karjalan evakko, joka työskenteli sekatyömiehenä ympäri Suomea siihen asti, kunnes hänen poikansa täytti kuusi vuotta. Toinen taas alkujaan Porista kotoisin oleva mies, joka 50-luvun alussa jätti, haastateltavaa lukuun ottamatta (1946 syntynyt mies), muun perheensä ja muutti Uudellemaalle uuden vaimonsa kanssa. Molemmissa tapauksissa isät olivat 1923 syntyneitä, jatkosodan kokeneita miehiä. Tapauksissa yhtenäistä on myös se, että miehet eivät heti sodan loputtua löytäneet itselleen vakituisia työpaikkoja, mutta haastateltavien kertomuksista ei kunnolla käy ilmi millaisia töitä miehet olivat tehneet. 1946 syntyneen haastateltavan isä ei lopulta löytänyt itselleen vakituista työtä koskaan, mutta 1952 syntyneen miehen isä palasi lopulta vuosien vaeltamisen jälkeen takaisin Poriin perheensä luokse ja loi lopulta uransa Porissa.

Edellä mainitut esimerkit koskettavat etäisyyttä sekä fyysisellä että emotionaalisella tasolla, mutta yhteisenä etäisyyden nimittäjänä kaikille haastateltaville oli juuri isien psyykkinen etäisyys. Kivimäen mukaan isä, joka kamppaillee läpi elämänsä oman kriisinsä kanssa, ei kykene ottamaan vastuuta omista lapsistaan, ja juuri tästä on kyse myös haastateltavien isien kohdalla.<sup>50</sup> Listaan alle muutamia esimerkkejä siitä, millaisena haastateltavat kokivat psyykkisen etäisyyden ja miten se näyttäytyi heille jokapäiväisessä elämässä.

<sup>49</sup> 1952 syntyneen miehen haastattelu. (8.4.2011), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>50</sup> Wendisch 2009, s. 60.

*”Oli semmone pelottava, käyttäyty pelottavasti, ei se koskaa lyäny päihtyneenä mua, mutta tota kuitenkin vähä semmone. Tiätysti siis ku isä oli outo, ni se tuntuu vähä sillai pelottavalt.”<sup>51</sup>*

Edellinen lainaus on siitä erityinen, että haastateltava mainitsee pelon olleen tilanteessa läsnä. Pelko näin selkeänä ja julki lausuttuna tunteena kuitenkin puuttuu muiden haastateltavien kertomuksista. Sitä vastoin etäisyys ja tunteiden näyttämättömyys ovat jatkuvasti läsnä aineistossa. Yllä haasteltu mies on myös ainoa, joka muistaa tarkasti isän käyttäneen fyysisiä kurituskeinoja kasvatuksessa <sup>52</sup>. Muut haastateltavat mainitsevat epämääräisesti ”selkään saamisesta”, mutta eivät yksilöi tapahtumia. Joissain kohdin haastateltavat kertovat isien käyttäytyneen omituisesti, rikkoneen paikkoja ja huutaneen, mutta pelkoa näihin tilanteisiin ei kuitenkaan ole yhdistetty. Tästä voidaan päätellä, että varsinaista väkivallan uhkaa haastateltavilla ei ole näyttänyt olevan.

*”Mul ei oo semmost muistikuvaa niinku oikee mistää leikkimisest, et tota...”*

*”Et ei ne semmosee lastehoitoo ja laste kans olemissee nii kauheesti ehkä kuluttanu aikaa, mut on siä ny sit joitaki semmosiiki sit, et muistaa sit tosiaa ni pyärälenkkei jos-sai ollu millo misäki.”<sup>53</sup>*

Leikkiminen vaikuttaa puuttuneen lähes kokonaan haastateltavien ja heidän isiensä suhteesta, mutta tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikki hellyys ja tunteet olisivat puuttuneet haastateltavien ja heidän isiensä väleistä, kuten tulemme seuraavassa alaluvussa huomaamaan.

*”Se oli se tyä mikä yhdisti, et et mitää muut ei harrastettu yhdes ko tua... paitsi sit joskus metsäs, metsäl käyti metsästämissä tota, sillo harvoin vapaa-aikoin ko oli.”*

*”Et seki et niinko ko koulu aikanaki en mää muist koskaa isä kysynee, et mitä sait arvosanaa tai mimmone todistus... Niinko et jos itte aattelee kuinka tärkeetä se o, et vanhemmat o kiinnostuneita, ni se niinko motivoi opiskelemaa ko vanhemmat kysyy et mites meni ja sil taval, terveel taval kysyy.”*

---

<sup>51</sup> 1946 syntyneen miehen haastattelu. (12.3.2012), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>52</sup> Alla löytyvä kertomus siitä, kuinka haastateltava oli jäänyt kiinni tupakoinnista.

<sup>53</sup> 1952 no. 2. syntyneen miehen haastattelu. (9.2.2012), haastattelu tekijän hallussa.

*”Mut tuata harrastukset oli yhteist niinku sanottuna se tyänteko ja sit mettähommat, no mettähommatki o tyäntekoo, mutta tua...”<sup>54</sup>*

Haastatteluista käy ilmi, että työ oli monille isille se asia, joka täytti päivät. Vapaa-aikojaan isät eivät juuri lastensa kanssa viettäneet, vaan nämä kuluivat usein alkoholin ja ystävien parissa. Ainoastaan yhdellä haastateltavista ei ole kokemuksia isän häiritsevistä alkoholin käytöstä. Työ tuntui toisaalta olevan usealle isälle myös vapaa-ajan täyttöä ja lasten kanssa olemista.

Usein lapset otettiin mukaan töihin ja toimiin, mutta usein haastateltaville itselleen tällainen menettely tuntui vain työltä, ei juurikaan yhdessä ololta, huvilta tai vapaa-ajalta. Hellyys, tunteiden osoittaminen tai leppoisuus puuttui arjesta suurimman osan ajasta, mikä käy ilmi haastateltavien kertomuksista kautta linjan. Erkki Kujalan mukaan kiire oli pääsyynä vähäiseen vapaa-ajan vuorovaikutukseen, joka oli jatkunut sukupolvesta toiseen. Töitä sen sijaan oli tehty edelleen yhdessä huomattavan paljon.<sup>55</sup>

*”Kyllähä hän tiätysti mua kasvatti sillai et, et tota ei paljo puheltu. Et jos jotai oli tehty ni se ainoo tyyli oli sit selkää tai sit ei puhuttu mitää, mut tota...”<sup>56</sup>*

Yllä olevasta lainauksesta käy hyvin ilmi se, että etäisyys näkyi myös välinpitämättömyytenä suhteessa lasten saavutuksiin, tekoihin ja käytökseen. Isät eivät juuri osallistuneet lapsen jokapäiväiseen kasvatukseen tai seuranneet näiden tekemisiä, he olettivat lapsien pärjäävän omillaan vailla kannustusta tai kehuja, poikkeuksena olivat tilanteet, joissa lapset olivat tehneet jotain väärää, näihin isät tarttuivat. Asioihin puututtiin yleensä kurituksella ja nuhteluilla, mutta vaikka haastateltavat kertovat kurituksen olleen fyysisistä, lapsille annettiin vitsaa, ei yksikään heistä pitänyt kuritusta traumoja aiheuttaneena fyysisenä väkivaltana. Ominaista oli, että ainoastaan väärä käytös sai isät heräämään lapsien käytökseen, mutta se mitä tällainen väärä käytös oli, ei kovin selkeästi käy haastateltavien kertomuksista ilmi. Usein haastateltavat kuitenkin viittaavat poikien normaalisiin kolttosiin ja jekkuihin. Yksi haastateltava kertoi kuitenkin tarinan siitä kuinka hän oli jäänyt kiinni tupakoimisesta ja millainen rangaistus tästä oli seurannut.

---

<sup>54</sup> 1957 syntyneen miehen haastattelu. (31.1.2012), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>55</sup> Kujala 2003, s. 201.

<sup>56</sup> 1952 syntyneen miehen haastattelu. (8.4.2011), haastattelu tekijän hallussa.

*”Nii siis esimerkiksi tämmöne tapaus tulee, et mää kärähdi tupakan poltost jossai vaihees sit eka kerra sillai, et kävelin kaikkes rauhas kotii päi siin Pakilas ja se häne vaimos oli siin just koirii ulkoiluttamas, ja sit toi mää imase tupakasta just vähä enne porttii ku se tuli siält portist ulos ja näkiko mul oli se tupakka. No, äkkii mää tiätysti heiti se sit menemää, mut se kerkes huamaamaa ja kerto isälle, että mitä oli nähny ja sit ku mää meni sisää ni isä sit tiätysti suuttu silmittömästi ja otti sateearjo siit kätees siit tavara-telineest ja huitasi mua muutama kerra sillä sit niinku kikuspäissä, pikastuksissaa sillai, et se ei ollu mitenkää mitää harkittuu kidutust, mut et.. Että tota... Seki meni sit sillai ohi ja seuraaval kerralko mää siit kärähdin, ni ei se oli sit vähä liävempää se moite, mut tota...”<sup>57</sup>*

Kun haastateltavilta kysyttiin isien suhdetta muuhun perheeseen ja sukuun olivat heidän vastauksensa yleensä perheen kohdalla samanlaisia, kuin mitä he olivat isän käytöksestä kertoneet suhteessa itseensä. Suvun kohdalla etäinen käytös ei nouse yhtä vahvasti esille kuin mitä omasta perheestä puhuttaessa. Isät pitivät sukuunsa melko tiivistä ja läheistä yhteyttä, vaikka nämä saattoivat asua kaukanakin. Erityisesti tämä päti lähimpiin sukulaisiin kuten veljiin ja sisaruksiin. Toisaalta toistuvasti haastateltavat palaavat siihen, että isät olivat etäisiä myös sukulaisten lasten ja muiden lasten seurassa. Leikit ja pelit harvoin tuntuivat kiinnostavan heitä ja sukulaisten kanssa oleminen keskittyi lähinnä aikuisten väliseen kanssakäymiseen.

*”Et kyl se semmone, mää sanosi sukurakas ihmine sillai et... Sukulaiset oli tärkeit...”<sup>58</sup>*

*”...Serkkui mul o aika monta ja kyllä hän niitte kanssa tiätysti sillai juttuu tuli, mut mut... Ennemmi hän oli sit aikusteihmiste kans kuitenkin ko laste kans.”*

*”Ei hän koskaa ollu mitää palloo pelaamas meijä kansa tai kiakkoo siin kadul, tai jotai niinko mone muu isät. Vaik ne oli ärjyjäki äijii, ni ne saatto joskus tul pelaamaa palloo tai kiakkoo, mut ei mun isä kyl ikänä tullu.”<sup>59</sup>*

Yllä olevassa lainauksessa haastateltava ei tarkenna sitä millaista hänen isänsä suhtautuminen lasten leikkeihin muuten oli, mutta selväksi käy, että hän ei ainakaan näihin

---

<sup>57</sup> 1946 syntyneen miehen haastattelu. (12.3.2012), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>58</sup> 1952 no. 2. syntyneen miehen haastattelu. (9.2.2012), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>59</sup> 1952 syntyneen miehen haastattelu. (8.4.2011), haastattelu tekijän hallussa.

tahtonut ottaa osaa. Samanlaisia kokemuksia on myös seuraavien lainausten haastateltavalla.

*”Mut ei hän koskaa oo mikää lapsirakas oo ollu, tai sellane et olis osannu laste kans niinku olla, touhuta.”*

*”Silti mitä nyt muistaa niinku tommosii muita lapsia, mitä kavereita oli ja muuta ja kotonä kävi ja muuta, ni kyl se nyt silti vähä erilaist oli”<sup>60</sup>*

Haastateltavista kaksi on asunut lapsuutensa maalaistalossa, toinen (1957 syntynyt mies) Porin maalaiskunnassa ja toinen (1952 syntynyt mies no. 2) Porin keskustan liepeillä, mutta heti sodan jälkeen alueen voi laskea olleen vielä maaseutua. Jälkimmäisen haastateltavan lapsuuden kodin pihapiirissä asui lisäksi isän sukulaisia ja hänen isänsä vaimoineen. Edellisen kohdalla perhe asui yksin isossa talossa, mutta sukulaiset asuivat kuitenkin melko lähellä kotia.

*”Sit häne suhtautumine veljeensä, se joka oli kaksytkuus syntyny, se joka ehti kans sit olemaa sodassa. Ni heil oli sit läheisemmät suhteet. Mut sit, et sit jo muuhu sukuu ni tua... ei sit oikeastaa ollu mitää kontaktii, et ne olis sit jo... ne olis sit jo niinku serkkuta-soo, että tua.”*

Kahden kaupungissa asuneen haastateltavan kohdalla tilanne oli hieman toisenlainen kuin yllä mainituissa, toinen haastateltavista (1952) kertoi isän pitäneen sukulaisiin paljon yhteyttä, mutta hän tämä oli jossain määrin etäinen myös sukulaisten suhteen. Haastateltava on myös ainoa, joka yhdistää isän etäisen käytöksen suoraan sotaan, ja tätä käsitystä käytöksen muutoksesta sodan seuraksena vahvistavat osaltaan isän sukulaisten kertomukset isästä ennen sotaa ja sodan jälkeen.

T = Haastattelija

H = Haastateltava

*”T: ...millane isäs oli seuramiehenä esimerkiks et?*

*H: No se... Se niinku mää sanoi, se arkuus teki sen et, et se humala laukasi sit se seuramiehe, sen minkä laukasi. Mikää verbaaliakrobaatti tai puhekone hän ei o kyl koskaa*

---

<sup>60</sup> 1946 syntyneen miehen haastattelu. (12.3.2012), haastattelu tekijän hallussa.

*ollu et, et. Ne jutut o ollu enempi semmosii töksähtelevii ja sit se tosikkomaisuus, mitä niinku sanoi just, ei ollu siskois eikä ollu veljessäkkää.*

*T: Niin sää luulet et tää tuli osittai siit sodast vai?*

*H: No luulisin, jos kert kolme muut perheejäsent ja mun isoisäni... isoisäni, hänen isänsä, ni oli tavallise seuralline ja, ja... Tai siis oikee varsi seuralline ihmine ja tuli juttuu heti ihmiste kans ja... ja heitti heti herjaa ja... ”*

*”(isä) oli siäl sodas muuttunu, koska hän joutu sin nii nuorena ja se vaikutti hänee, et hän o ilmeisesti ollu kuitenkin sellane herkkä ihmine ja sota ny ei varmaa oo sellasel ihmisel kaikkee paras mahdolline paikka.”<sup>61</sup>*

Haastatellun 1946 syntyneen miehen kohdalla isä taas ei juuri pitänyt yhteyttä perheeseen tai muuhun sukuun. Haastateltava kertoo, että isä oli jossain määrin harvinainen tapaus ikäisekseen, koska oli ainoa lapsi, lisäksi haastateltava lisää, että isä oli vihjannut vanhennuttuaan oman isäsuhteensa olleen vaikea. Tällä hän myös selittää osaltaan oman isänsä vaikeuksia sopeutua perhe-elämään ja lasten kanssa olemiseen.

*”Et häl oli vanhemmat tääl Poris sit tosiaa, joita hän sit kyl kävi katsomassa sen jälkee ku hän täält pois muutti ni kerra pari vuades ehkä.”<sup>62</sup>*

Haastateltava kuitenkin lisää, että isällä oli kiinnostusta omaan sukuunsa, vaikka hän lopulta vietti melko vähän aikaa näiden kanssa.

*”Sit hän kyl sillai hän o ollu kyl kiinnostunu suvustaa, et hän teki sukututkimusta pitkää, et tutki sitä sukuaa, mut ei se sit taas o kuitenkaa sama asia, et ei häl niinku semmos-ta...”<sup>63</sup>*

Pienet muistot isän hellyydestä ovat tuntuneet jääneen hyvin haasteltavien mieleen, ne loivat erityisen kokemuksen Victor Turnerin tarkoittamassa mielessä<sup>64</sup>. Läheisyys isän kanssa oli selkeästi jotain, joka erottautui arjesta ja painui haasteltavien mieliin. Tätä käsittelemme seuraavaksi

<sup>61</sup> 1952 syntyneen miehen haastattelu. (8.4.2011), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>62</sup> 1946 syntyneen miehen haastattelu. (12.3.2012), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>63</sup> 1946 syntyneen miehen haastattelu. (12.3.2012), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>64</sup> Turner ja Bruner, s. 33-44 ja 45-72.

### 3.3. Lohdun hetket

Kirjassaan *Sodan pojat* Erkki Kujala (Kujala, 2003) selittää sodan kokeneiden pikku-poikien ja näiden isien välistä etäisyyttä sodan kokemuksilla ja sillä kuinka sodassa olleet isät loivat lapsiinsa paineita olla heidän kaltaisiaan ”tosi miehiä ja poikia”, kuten Kujala asian ilmaisee. Tällaiset paineet eivät varsinaisesti nouse esille omasta haastatteluaineistostani, pikemminkin haastateltavat olivat valmiita hyväksymään isän käytöksen ajan tapana, eivät seurauksena sodasta, joka jollain tavalla olisi nostanut sodan kokeneissa miehissä pintaan ylikorostetun maskuliinisuuden. Lisäksi haastateltavani tuntuvat olevan valmiita kritisoimaan ja hylkäämään isiensä käytöstä, eivätkä kannata taakkaa siitä, että heidän tulisi jollain tavalla toimia maskuliinisemmin ja olla jonkinlaisia voimahahmoja omien perheidensä ja lastensa elämässä. Kujalan haastateltavat ovat kaikki sodan lapsuudessaan kokeneita miehiä, kun taas omat haastateltavani ovat kaikki syntyneet sodan lopputtua. Kujala tekeekin vertailun omien haastateltaviensa ja 1953 syntyneen Tommi Hoikkalan muistojen välillä ja päätyy toteamaan, että vaikka sodan jälkeen syntyneisiin sotilaiden lapsiin isät eivät siirtäneet maskuliinisuuden perinnettä, jonka he olivat siirtäneet sodan kokeneisiin lapsiin, etäisyyden kokemus isien ja lasten välillä on kuitenkin samansuuntainen.<sup>65</sup>

*Sodan kasvattamat* (toim. Näre, Kirves, Siltala, 2010) artikkelikokoelmassa Ville Kivimäki pyrkii *Sodan rampauttama vanhemmuus* -artikkelissaan löytämään yhteisen nimittäjän sille mikä sodan vaikutus vanhemmuuteen oli. Tällaisen nimittäjän hän löytää ”...kapseloituneesta, kivuliaasta ja käsittelemättömästä kokemuksesta, joka leijui 'suuresta puhumattomasta' kaiken taustalla, ja jonka läsnäolon niin lapset kuin aikuisetkin tiedostivat.”<sup>66</sup> Tällainen puhumattomuus ja sulkeutuneisuus oli perheissä hyvin yleistä, kuten edellisistä luvuista (ks. Sodasta vailla sanoja) käy ilmi. Se, että tämä selittäisi isien etäistä käytöstä suhteessa lapsiin, ei kuitenkaan voida todistaa, eikä se Kivimäen mukaan ole koko totuus etäisen käytöksen taustoista. ”On myös korostettava, etteivät alkoholismi, tunnekyllmyyden ja raadannan leimaamat kodit edusta koko sota-ajan lapsuuden kuvaa ja että julmimmissakin lapsuustarinoissa oli usein joku henkireikä,

---

<sup>65</sup> Kujala 2003, s. 178-184.

<sup>66</sup> Kivimäki 2010, s. 207.

joka höllensi pahaa oloa.”<sup>67</sup> Vaikka Kivimäki edellä puhuukin sodan kokeneiden lasten kokemuksista, lainaus kuvailee hyvin myös tässä tutkimuksessa haastateltujen sodan jälkeen syntyneiden lasten kokemuksia.

Ehkä kaikkein raadollisimman kuvan isien etäisestä käytöksestä antaa Irja Wendisch tutkimuksessaan *Me sotilaiden lapset*<sup>68</sup>. Kuvauksessaan sotilaista isinä hän ei juuri löydä näistä positiivista sanottavaa, vaan sitä vastoin pureutuu lähes koko tutkimuksensa pituudelta siihen millaisia sotilasisät olivat pahimmillaan. Selityksen käytökseen hän löytää siitä, että sodan traumat on jätetty käsittelemättä ja kuten Kivimäelläkin ne ovat leijuneet perheiden yllä ”suurena puhumattomana” kapseloiden sisäänsä ahdistuksen, pelot ja tunteet. Wendischin tutkimusta voidaan pitää suomalaisen sota-ajan lasten isäkokemuksia käsittelevän tutkimuksen ensimmäisenä keskustelun avauksena ja luultavasti juuri siksi se on luonteeltaan traumoja, ei kokonaisvaltaisesti isäkokemusta, korostava. Vaikka tässä luvussa on myös käsitelty läheisyyden puutteen traumaa, on todettava, että tunnekyllmyyden ja etäisen käytöksen lisäksi isät aika ajoin paljastivat herkät puolensa ja antoivat lapsilleen myös lämpöä ja iloa. Myös näistä haasteltavat ovat muistaneet mainita. Tuntuu myös siltä, että viimeistään nyt aika on alkanut parantaa haavoja ja vaikka etäisyys yhä muistetaan, alla olevat kommentit puhuvat myös läheisyydestä ja turvallisuudesta.

*”Mut toki siinä kanssakäymist sit oli siinä tyän varjolla sitte, et heinäpellot ja kaikki semmoset.”*<sup>69</sup>

Yllä olevasta kommentista voidaan tulkita, että vaikka isät olisivatkin upottaneet murheitaan ja kokemuksiaan työhön, ja osaltaan jopa ylikorostaneet työn merkitystä autuaksi tekevänä voimana, saattoi työn sisällä piillä myös muuta kuin ankara puurtaminen. Työskentelyn ohessa saattoi olla helpompaa avata itseään ja kokemuksiaan kuin suorassa kontaktissa. Ehkä työn lomaan oli helppo kätkeä asioita, joita lapsilleen halusi kertoa tai opettaa. Tällainen käytös saattoi olla isiltä osittain tietoista ja osittain tiedostamaton, mutta vaikuttaisi kuitenkin siltä, että tällainen käytös oli jossain määrin yleistä kuten alla olevistakin kommenteista voimme päätellä.

---

<sup>67</sup> Kivimäki 2010 s. 209.

<sup>68</sup> Wendisch, 2009.

<sup>69</sup> 1957 syntyneen miehen haastattelu. (31.1.2012), haastattelu tekijän hallussa.

*”Kyl siält o sekä hyvii... Siält o oikeastaa aikalail sillai hyviiki muistoi, et rupes niinku rakentaa sitä, tai parentelemaa sitä mökkiä. Ja tota, käytiin ongella ja viätettii aikaa siäl järvellä tosiaan, ja sit meil oli semmone tapa, et tota meil ostettii kauheesti kirjoja niinku joululahjaks ja muutenki sit aina ja sit tää Hilikka, häne vaimos, luki niit usei äänee ja me kuunneltii ja lomilla niinku illat ja yöt... yökaudet, joululomalla esmes luet-tii kirjoja ja sama jatku siäl Tuusjärvel ku oltii kesii, ni siäliki se kesäiltasi ja ongel ol... olles ni Hilikka luki kirjoja ja me onginttii ja se oli aika semmost oikeastaa aika mukavaa aikaa sillai.”<sup>70</sup>*

Isän ja lasten välinen puuhastelu ei toki aina ollut työtä, vaan myös muilla tavoilla isät ottivat kontaktia lapsiinsa. Yleensä kontaktin ottaminen kuitenkin näyttää liittyvän johonkin yhteiseen toimeen tai tekemiseen, yhdessä ei siis vain oleskeltu ja oltu tekemättä mitään. Yllä oleva katkelma haastattelusta antaa kuvaa siitä mitä muuta isät, lapset ja muu perhe yhdessä saattoivat tehdä. Yllä olevassa tapauksessakin on kuitenkin silmiin pistävää, että ensimmäiseksi haasteltava ottaa esille isän työteliäisyyden, jonka jälkeen hän vasta alkaa käsitellä muuta yhteistä aikaa.

Myös seuraavassa katkelmassa nousee esille se, että isät eivät mielellään tuntuneet päästävän työstä irti. Haastateltava muistelee katkelmassa sitä, kuinka hän isänsä kanssa teki yhteisiä pyöräretkiä ennen sisarensa syntymää.

*”No emmää... Mul ei oo semmost muistikuvaa niinku oikee mistää leikkimisest, et tota... Mutta luki kyllä, niinku iltasi esimerkiks jotai satuja, sillai määki muista ku en ol viä itte osannu lukee, ne o jääny sillai miälee et se kyl luki. Ja sit joskus, sit sillo tosiaako mää oo ollu iha piäni – Irmaa ei sillo ollukkaa – ni tehtii semmosii pyärälenkkei, et se otti pyärähälläri ja tota... Tai oikeastaa siin oli se sarvie pääl semmonen, siin iha edes, ni semmone istuin misä voi olla ni... Et semmosii o jääny niinku miälee, et o tehty pitkii pyärälenkkei ja sil oli niinku sillai paljo tiatoo kaikist mitä ympäristös tapahtuu, et se tun... tunsu ja tiäsi ja kerto sit misä o mitäki... mikäki tehdas ja mi... mi... misä o mitäki, et tota semmost o jääny sillai miälee et.”<sup>71</sup>*

Katkelmassa mielenkiintoista on se, kuinka haastateltava kertoo isänsä jakaneen tietoa siitä missä mikäkin tehdas oli ja missä mitäkin tehtiin. On tietysti ymmärrettävää, että

<sup>70</sup> 1946 syntyneen miehen haastattelu. (12.3.2012), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>71</sup> 1952 no 2. syntyneen miehen haastattelu. (9.2.2012), haastattelu tekijän hallussa.

pyöräretkillä isä kertoi lapsilleen ympäristöstä, mutta se tapa, jolla isä tuntui ympäristöä käsittelevän vaikuttaa lopulta muodostuvan työn kautta. Vaikka useimmiten työn ja toimeliaisuuden ylikorostuminen tuntui haitanneen lapsia, oli osa muistoista kuitenkin pohjimmiltaan hyviä ja miellyttäviä, oli kyse sitten heinäpellolla olemisesta, onginnasta tai ympäristön tehtaiden ja pajojen tarkastelusta, pääasiana on se, että kaikissa edellä esitetyissä katkelmissa isän kanssa vietetty aika oli mukavaa ja leppoisaa.

Lopulta traumaattisetkin kokemukset kuitenkin unohtuvat ja aika korjaa haavat, kuten alla olevasta katkelmasta voimme lukea.

*”T: No tota... Onko näi vuasievarrel... ookko sää lähentyny isäs kanssa? Jos sää sanoit et, et... suhteet oli etäiset...*

*H: Kyyllä mää tiätysti oon paljo lähentyny mut, mut nyt sit taas ku hän o sairastunu, ni nyt häne kanssaa o hyvi vaikee kommunikoid, mut sanotaa nyt et jossai vaihees ni ne oli kohtuulliset välit. Et, et ei mul oo ainaka... Mul ei oo mitää traumaaja siin miäles hänt kohtaa. Hän ei oo ollu mul koskaa suaranaisesti mitenkää paha, et mää olisi voinu sillai sanoo et hän olis ilkee tai semmone. Hän o vaa omalaises ja hyvi erillaine ko minä.”<sup>72</sup>*

Haastateltava tuntuu hyväksyneen isänsä ja tämän käytösmallit vailla minkäänlaista katkeruutta tai traumoja. Yhdessä vietetty aika on lopulta ollut tärkeämpää kuin isän pitämä etäisyys ja tunnekyymä käytös. Kuvailuista tapahtumista paistaa lävitse se kuinka tärkeitä ne ovat haasteltaville olleet ja miten ne ovat painuneet mieleen lapsuuden tärkeinä hetkinä. Jälleen kerran päädytään *erityisen kokemuksen*<sup>73</sup> äärelle. Tämä rajaus saa validiteettinsa siitä, kuinka lapsuuden normaalin tapahtumavirran muistelu katkeaa ja tilalle astuvat yksityiskohtaiset kuvaukset tapahtumista. Tapahtumat ovat siis hyvin henkilökohtaisia erityisiä kokemuksia, kuten matkustaminen isän pyöränsarvien edessä olevalla istuimella, lukuhetket ja kesäillat mökillä tai heinänteko yhdessä isän kanssa. Ainoastaan yhden haastateltavan kertomuksista tällaiset yksityiskohtaiset tapahtumat tuntuvat puuttuvan. Tosin hänen kohdallaan, kuten muidenkin, menneiden aikojen etäinen käytös ja tunnekyymyys tuntuvat unohtuneen ja tilalle on astunut ymmärrys isän käytöstä ja persoonaa kohtaan.

<sup>72</sup> 1952 syntyneen miehen haastattelu. (8.4.2011), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>73</sup> Ks. alaviite 9. Salmi-Nikander 2006, s. 204-205.

#### 4. Sodasta vailla sanoja

*”Oikeastaa mä en muista et hän olis koskaan puhunu koskaa yhtää sotajuttuu. Jokune sotavalokuva meil on ja jotai iha satunnaisii juttui hän niist sotavalokuvist hän puhu jos mä kysyi, mut mitää semmost, semmosii sotatarinoit hän ei jutellu mul koskaa.”<sup>74</sup>*

*”...Hän ei koskaa puhunu mulle sodasta silloko mä o ollu nuari, ei koskaa, ei mitää, ei sanaakaa.”<sup>75</sup>*

##### 4.1. Vaikeneminen ja sen taustat

Sodasta ja sen kauheuksista vaikeneminen on varsinkin Suomessa saavuttanut jo lähes myyttiset mittasuhteet. Perinteisesti tunnutaan ajattelevan että sotakertomukset olivat liian kauheita ja traumaattisia käsiteltäväksi, ja että sotilasisät eivät juuri puhuneet tai pukahtaneet sotakokemuksistaan, eivät puolisoilleen, lapsilleen tai muillekaan. Yksi selvä selitys tälle löytyy siitä, että lapsia haluttiin suojella kauheilta kertomuksilta. Järkyttävät tapahtumat eivät olleet sopivia lasten korville.<sup>76</sup> Tämä on tutkimuksen kannalta haasteellista ja lienee mahdotonta löytää edes muutamaa kattavaa selitystä sille miksi isät vaikenivat kokemuksistaan. Aktiivinen vaikeneminen on kuitenkin silmiin pistävää ja siksi tarkastelemisen arvoista.

*”T: Entäs tota... Mitä, mitä sun äitis puhui puhui isästäs ja häne sotakokemuksistaan?”*

*H: No eipä paljo mitää. En mä usko et se o puhu äitillee sen enempää ko, tai mun äitileni, sen enempää ko kellekää muullekkaa.”<sup>77</sup>*

*”Mää en tiädä puhuko isä esimerkiks heille, vaimoillee sit koskaa niistä sotakokemuksistaan, että...”<sup>78</sup>*

<sup>74</sup> 1952 syntyneen miehen haastattelu. (8.4.2011), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>75</sup> 1946 syntyneen miehen haastattelu. (12.3.2012), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>76</sup> Kirves 2008, s. 382.

<sup>77</sup> 1952 syntyneen miehen haastattelu. (8.4.2011), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>78</sup> 1946 syntyneen miehen haastattelu. (12.3.2012), haastattelu tekijän hallussa.

*”Sillo... Siis yleisestiki nää miehet oli aika vaitonaisii tua sotien jälkeisinä vuosina pitkän aikaa. Olen, olen jälkeinpäin sen ja sillonki aika varhasesti havainnu se.”*<sup>79</sup>

Harva edes tiesi tarkalleen mitkä heidän isiensä tehtävät sodassa olivat olleet. Sotakokemuksista vaikenemisesta pyritään suomalaisessa tutkimuksessa tekemään osa sodan jälkeisten vuosien suurta tunteiden patoamisen prosessia, jonka seurauksena kaikki paitisi tulevaisuuden materiaallinen hyvinvointi jätettiin taka-alalle ja keskityttiin kaikella tarmolla rakentamaan sodan jälkeistä Suomea uuteen kukoistukseen. Haastateltavien kertomukset vahvistavat tällaisen käytöksen olleen yleistä, niinkin yleistä, että kaikki haastateltavat kertovat isiensä olleen vaitonaisia sotakokemuksistaan ja ehkä sivunneen niitä hieman kysyttäessä tai humalassa ollessaan. Toisaalta kukaan heistä ei kerro puhumattomuuden juuri vaikuttaneen heihin tai perheen ilmapiiriin millään tavalla, se oli hallitseva käytösmalli ja sillä siisti. 60-luvun lopulta lähtien isien kerrottiin myös alkaneen puhua kokemuksistaan avoimemmin jättäen silti henkilökohtaiset kokemukset taka-alalle. Tällöin myös haastateltavat alkoivat olla siinä iässä, että osasivat kysyä asiasta, joka varmasti vaikutti isien lisääntyneeseen avoimuuteen asian suhteen.

*”Vai oliko niin painavat ne arvet sieltä sotavuosilta, että, että tota sitä ei haluttu ottaa esille...”*<sup>80</sup>

Sodan jättämät traumat olivat osasyynä vaikenemiseen. Vaikenemiseen on tutkimuskirjallisuudessa haettu syitä erilaisista psykologisista käytösmalleista, suomalaisesta kansanluonteesta, traumojen liiallisesta taakasta ja monesta muusta, joilla kaikilla on roolinsa vaikenemisen selittämisessä, mutta joille tähän tutkimukseen haastateltujen informanttien kertomukset antavat lopulta vain vähän vahvistusta. Sekä Wendisch että Kujala nostavat tutkimuksissaan esille yhden hyvin selkeän syyn vaikenemiseen; lapsia ja muita sotaa kokemattomia haluttiin suojella järkyttäviltä kertomuksilta<sup>81</sup>. Tämä syy vaikuttaisi monessa kohdin selittävän miksi haastateltavatkään eivät juuri isiensä sotakokemuksista ole kuulleet. Tätä vahvistaa se, että haastateltavat eivät kerro vaikenemisen jääneen mieleen millään tavoin ahdistavana tai traumaattisena kokemuksena, hiljaisuutta ei myöskään kummasteltu tai pidetty pahana asiana haastateltavien keskuudessa.

<sup>79</sup> 1957 syntyneen miehen haastattelu. (31.1.2012), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>80</sup> 1957 syntyneen miehen haastattelu. (31.1.2012), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>81</sup> Kujala, s. 64-66. Wendisch s. 153.

Vartuttuaan haastateltavat toki ymmärsivät, että sodan täytyi olla heidän isilleen vaikea ja traumatisoiva kokemus, josta puhuminen varmasti oli vaikeaa. Tätä haastateltavat eivät silti juuri kertomuksissaan korostaneet. Merkille pantavaa on myös, että sodasta ja sodan pelosta puhuttiin, mutta ei juuri koskaan lapsille, eikä sotaa käsitelty henkilökohtaisena vaan kollektiivisena kokemuksena, jossa joukko-osastot, johtajat ja taistelupaikat nousivat kertomusten päärooliin, eivät tunteet, kauhun hetket ja henkilökohtaiset pelot.

Haastateltavat eivät juuri analysoi sitä miksi heidän isänsä eivät puhuneet sodasta yhtä poikkeusta lukuun ottamatta ja hänkin pohtii vaikenemiselle syyksi Neuvostoliiton pelkoa ja mahdollisia ilmiantajia. Haastateltavan isä oli sodan aikana toiminut alemmissa kenttätukiryhmien johtotehtävissä, eikä hänen taustoistaan haastateltavan mukaan löydy mitään salattavaa. Haastateltava kuitenkin uskoi, että osa hänen isänsä vaitonaisuudesta johtui pelosta, että sodanaikaiset teot jollain tavalla palaisivat vainoamaan tätä entisen vihollisen tai ilmiantajien muodossa.<sup>82</sup> Vaikka jokainen haastateltava pyrki löytämään jotain kerrottavaa isänsä sotakokemuksista jäävät kertomukset yleensä hyvin lyhyiksi ja toteaviksi, sodasta ei puhuttu. Erään haastateltavan vastaus kuvastaa hyvin sitä mistä on kysymys kun haastateltavat kertovat isänsä sotapuheista.

*”Täs tää... Tuota... Täs jää vähä ohoo pääl tää vastaus, kun ei...”*<sup>83</sup>

Pitkälle analysoituja kokonaisuuden muodostavia kertomuksia ei haastateltavilla isänsä sotakokemuksista juuri ole. Psykologiset selitysmallit, sodan traumojen käsittelyn psykologinen vaikeus, perinteiseksi ajateltu suomalainen kansanluonne on asetettu selityksiksi aktiiviselle vaikenemiselle, mutta on kuitenkin syytä tarkastella vaikenemisen taustoja myös muiden tietojen valossa<sup>84</sup>. Tässä luvussa tarkastelen vaikenemisen erilaisia selitysmalleja haasteltujen kertomusten valossa ja lisäksi pyrin valottamaan myös sitä mitä he jättävät kertomatta, ja yritän näin löytää mahdollisia implisiittisiä selityksiä sille mitkä seikat vaikenemiseen vaikuttivat.

<sup>82</sup> 1957 syntyneen miehen haastattelu. (31.1.2012), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>83</sup> 1957 syntyneen miehen haastattelu. (31.1.2012), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>84</sup> Aiheesta lisää esim. Siltala 1994; Hännikäinen 2015; Kivimäki ja Hytönen 2015.

## 4.2. Puuttuvat kertomukset

Sota oli vielä 50- ja 60-luvuilla niin hallitseva osa suomalaista yhteiskuntaa, että sen esille tuleminen erilaisissa tilanteissa oli väistämätöntä. Sota näkyi perheen jäsenten menetyksissä, karjalaisten uudelleen asuttamisessa, säännöstelyssä. Se näkyi nuorissa invalidisoituneissa miehissä, pommitusten jälkeisessä rakentamisessa, lähes kaikessa ja silti siitä ei haluttu perheiden kesken puhua. Tämä kielii siitä että sodassa oli syystä tai toisesta jotain joka haluttiin unohtaa, peittää tai tehdä muulla tavalla tyhjäksi. Tällainen käytös tuli erityisen tutuksi sotilaiden lapsille, jotka toki tiesivät isiensä olleen sodassa, mutta joiden henkilökohtaiset sotakokemukset olivat heille tuntemattomia. Artikkelissaan ”*Sota ei ollut elämisen eikä muistamisen arvoista aikaa*” - kirjailijat ja traumaattinen sota Jenni Kirves painottaa osuvasti sitä, kuinka jälkipolvilla ei voinut olla sodasta totuudenmukaista ja sodan arkea selittävää kuvaa. Kirveen antama kuva kokemuksestaan puhumattomista miehistä, jotka etäännyttivät sotakokemuksensa huumorin, toverillisuuden ja toiminnasta puhumisen taakse vahvistuu myös tätä tutkimusta varten haastateltujen kertomuksissa.<sup>85</sup> Vastatessaan kysymykseen puhuivatko heidän isänsä sodasta, haastateltavien vastaukset olivat lähes poikkeuksetta kielteisiä, asiasta enemmän kysyttäessä haastateltavat yleensä kertoivat isiensä puhuneen sodasta joskus, mutta juuri kukaan ei kerro tai muista millaisia tarinat olivat olleet. Yleensä tarinat myös kerrottiin jollekulle muulle kuin haastateltavalle itselleen, ja haastateltava oli sattunut kuulemaan tarinan ulkopuolisena osapuolena. Leimallista on myös se, että sotakertomukset nousivat esille lähes vain ja ainoastaan humalassa. Eräs haastateltava toteaaakin osuvasti seuraavaa:

*”Et ei niist selvipäi juur... juur jutu juurt ollu.”*<sup>86</sup>

*”Mutta totta tosiaan ihan tällanen rivimiäs hän oli ilmeisesti, mut et en mä tiädä sit onks hänel ollu jotai erikoistehtävii siäl, ku hän tosiaa ainakaa ei niist mul sillai puhunu.”*<sup>87</sup>

---

<sup>85</sup> Näre 2008, s. 382.

<sup>86</sup> 1952 no. 2. syntyneen miehen haastattelu. (9.2.2012), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>87</sup> 1946 syntyneen miehen haastattelu. (12.3.2012), haastattelu tekijän hallussa.

*”Mut sitä hän ei koskaa suostunut sanomaan, et onko hän joutunu niinku tappamaan jonku.”<sup>88</sup>*

Yllä olevat lainaukset kuvastavat hyvin sitä mistä vaikenemissa oli kyse: sodan kokeneiden omat henkilökohtaiset kokemukset oli jätetty taka-alalle ja kertomukset keskittyivät lähinnä siihen millä suunnalla taisteluita oli käyty, ketkä olivat joukkojen johdos-  
sa, missä divisioonissa ja joukko-osastoissa sotilaat olivat olleet, toisin sanoen kertomukset keskittyivät sodan laajaan yleiskuvaan, eivät siihen, millaista sodan kokeminen oli yksilönä.

*”... Se sota, ni se tuntu jollaki taval niinku, se oli todella kaukana ollu tapahtuma.”<sup>89</sup>*

*”Et se oli vaa joku semmone... semmone ihmeelline asia se sota, et kuitenki... Et se oli, mut kuitenki semmone nii kaukane...”*

*”Kuitenki sodast o sit nii kaua jo aikaa ko mää ole syntyny ja sit tiätysti hetke aikaa enne ku mää olen alkanut jotai muistaa niist asioist ni.”<sup>90</sup>*

Sodasta kysymisen vaikeus selittänee osaltaan sotilasisien vaitonaisuutta sodan tapahtumista. Jos ei kysytä, niin miksi vastata? Lapset joko eivät tahtoneet tai osanneet kysyä sodan aikaisista tapahtumista. Osa haastateltavista myös alleviivaa sitä, kuinka he olivat joko liian nuoria tai eivät olleet vielä syntyneet kun sodan välitön läheisyys oli vielä läsnä. Sodasta oli tuohon aikaan kulunut korkeintaan parikymmentä vuotta, mutta haastateltavat kertovat sodan kuitenkin olleen jo tuolloin kaukainen asia. Kaksi haastateltavaa nostaa tämän seikan esille myös suoraan kertomuksissaan. Muut eivät tuo asiaa esille yhtä suoraan, mutta haastatteluista on kuitenkin aistittavissa sodan kaukaisuus. Artikkelikokoelmassa *Suuret ikäluokat* Matti Virtanen esittää artikkelissaan *Suuret ikäluokat sukupolvena*, kuinka näillä ja heitä nuorempien sotilaiden lapsilla oli ikään kuin ”varaa” olla välittämättä isien sotakokemuksista, koska isät olivat selvinneet sodasta hengissä.<sup>91</sup> Osaltaan tämä selittää sitä miksi sotakertomuksilla ei ole ollut sijaa sotilaiden lasten isäkokemuksissa. Sota ei varsinaisesti koskettanut omaa elämää ja sen aiheuttamat vai-

<sup>88</sup> 1957 syntyneen miehen haastattelu. (31.1.2012), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>89</sup> 1957 syntyneen miehen haastattelu. (31.1.2012), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>90</sup> 1952 no. 2. syntyneen miehen haastattelu. (9.2.2012), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>91</sup> Virtanen 2005, s. 203.

keudet kuten sotakorvaukset, säännöstely ja heti sotaa seuranneet pelokkaat vuodet olivat taakse jäänyttä aikaa. Menneet voitiin jättää taakse ja keskittyä omaan tulevaisuuteen. Minkäänlaista tietoa sodan unohtamista ja peittelyä sotilaiden lapset eivät kuitenkaan harrastaneet, pikemminkin sota oli kaukaiseksi ja puhumattomaksi jäänyt asia, suuri jännitystarina, josta silloin tällöin nostettiin esille pieniä kertomuksia.

Kun isät eivät sodasta halunneet puhua eivätkä kertoa, ei ollut mahdollista myöskään muodostaa kuvaa siitä millaista sota voisi olla, se oli kuviteltava itse. Tällaisessa tilanteessa sota ja sen todellisuus jäivät lapsilta kauas taakse ja oma mielikuvitus otti asian suhteen vallan. Alla oleva kertomus kuvastaa sitä, että vaikka sodan jäljet olivat vielä läsnä ja näkyvillä ja siitä viestivät esimerkiksi miesten silpoutuneet kädet ja jalat, olivat kuitenkin sodan tarinat muuttuneet lasten mielissä jo fantasiaksi, ikään kuin Korkeajännitys-sarjakuvien kertomuksiksi. Lapset siis kuulivat ja kuuntelivat sotakertomuksia, mutta niihin suhtauduttiin, samoin kuin sotaankin, etäännyttäen ne todellisesta ja käsillä olevasta maailmasta ikään kuin jännittäviksi fiktiokertomuksiksi.

*”No ne tietysti oli sit semmosii, ku me käytii yleises saunassa ni siellähä ne tappeli sit, sillo oli viäl paljo sotainvaliidei ja ne jäi tietysti lapse mielee ko ketä oli jalaton ja ketä oli kädetön ja nehä siäl sit jutteli, ja sitte ku sitä alkoholi siin juotii, ni ne jutut ain paisu sit, mut lapsenaha ne oli tietysti, niit kuunneltii tietysti korvat pystys vähä niinku Korkeajännityssarjan seikkailuita, et tuo.”<sup>92</sup>*

Vaikka kertomatta jääneet kokemukset eivät haastateltavien mielestä juuri vaikuttaneet jokapäiväiseen elämään, he kuitenkin arvelivat kokemusten jättäneen jälkensä heidän isiinsä. Sotakokemuksen vaikutuksia isien käytökseen haastateltavat eivät osanneet yksilöidä muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Tällaisia poikkeuksia olivat esimerkiksi isän sodassa aloittama tupakan poltto, erään haastateltavan isän nopea naimisiin meno, sekä yhden haastateltavan isän herkkyyys ja itkuisuus arkisilta tuntuvien asioiden ja vastoinkäymisten äärellä. Viimeisessäkin tapauksessa haastateltava kuitenkin jättää varaa ajatukselle, että isän käytös olisi voinut olla samanlaista ilman sotaa ja se selittyisi isän myötäsyntyperäisellä herkkyydellä.

---

<sup>92</sup> 1952 syntyneen miehen haastattelu. (8.4.2011), haastattelu tekijän hallussa.

*”...Ni kyl ne siäl olemas oli... Olemas olis sit tuanoi jokku... jokku muistot ja jäljet, eikä niin välttämätti nii hyväkkää et.”<sup>93</sup>*

*”H: ...(isä) oli siäl sodas muuttunu, koska hän joutu sin nii nuorena ja se vaikutti hänee, et hän o ilmeisesti ollu kuitenkin sellane herkkä ihmine ja sota ny ei varmaa oo sellasel ihmisel kaikkee paras mahdolline paikka.*

*T: Millai tää herkkyyys on sit sun mielestäs ilmennyt hänessä?*

*H: Se o just sellane arkuus ja sit hän saattaa itkeekki yht'äkkii tirauttaa semmosis asiois, jotka niinku minu mielestäni ei ol iha viä itkupaikka, et tota... Mut ihmiset o tietysti erilaisii.”<sup>94</sup>*

*”Kyllä nykku ajattelee, nuori mies viis melkee parasta ikävuotta kuluttaa siäl kuluttaa siihe, ni jos joku sanoo ettei vaikuttanu ni ei se kyl puhu totta, tai se koittaa ittees hämätä.”<sup>95</sup>*

Yhdellä haastateltavalla on selvästi totutusta poikkeava teoria siitä, mistä isien, tai ainakin hänen isänsä, vaitonainen käytös sodassa koettua kohtaan saattoi johtua. Haastateltava pohtii mahdollisuutta, että sodan jälkeinen Neuvostoliiton pelko ja mahdollisesti jopa ylemmiltä tahoilta tulleet käskyt voisivat olla puhumattomuuden takana. Haastateltavan isä oli sodan aikana ollut aliupseerina ja ylennetty lopulta sotilasmestariksi.

*” En tiä oliko heit käsketty ol puhumast, vai oliko sit pelko siinä että jos tää voittajavaltio Neuvostoliitto alkaa kaivamaa niitä seikkoja et misä on niiku taistellu ja mistä on niinku tavallaa vastuussa, sitte ettei ei ol todistajii. Ei oo kerrottuna sitä... Vai oliko niin painavat ne arvet sieltä sotavuosilta, että, että tota sitä ei haluttu ottaa esille.”*

*” Taas niinku puheitten kautta, et aattelee kuinka Neuvostoliitto tavallaa jatko soda jälkee sitä inkerisuomalaistenki vainoamista. Ja niit oli... määrättii, määrättii täältä Suomest ottaa kiinni ja palauttamaan ja tota... Oli vaara, vaara ilmeisesti siinä, että näitä miehistö tasoo yläpuolella olevii henkilöitä joudutaa, tai vaaditaa niinku vastuu-see tekemisistää. Mul o ittel tullu se et miksei hän niinku sillo aikasemmi juurka jutellu*

<sup>93</sup> 1952 no. 2. syntyneen miehen haastattelu. (9.2.2012), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>94</sup> 1952 syntyneen miehen haastattelu. (8.4.2011), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>95</sup> 1957 syntyneen miehen haastattelu. (31.1.2012), haastattelu tekijän hallussa.

*niistä ni... Mul o niinku mielikuva, se voi olla vääräki, mutta että tota... siin oli tämmöne sotakorvaukset ja inkerisuomalaiste palauttamiset ja tällaset syyllisyyskysymykset että... Että o parempi, että ei puhu mitä siel sodas o tapahtunu, et ei joudu vastuusee niistä.”<sup>96</sup>*

Koska isät eivät sodasta puhuneet, eivätkä kertoneet siitä mitä kaikkea olivat siellä kokeneet, oli heidän lastensakin vaikea ymmärtää mitkä asiat isän käytöksessä johtuivat sodan aiheuttamia ja millainen isä olisi ollut ilman sotaa. Tämä seikka jää ikuisiksi salaisuudeksi. Emme voi koskaan tarkkaan määritellä sitä millaisia vaikutuksia sodalla oli sen kokeneisiin ihmisiin ja heidän käytökseensä. Eikä sotaa toisaalta voi missään tapauksessa pyyhkiä pois näiden ihmisten kokemushistoriasta. Tämä on yksi ikuisista arvista, jotka sota jättää sekä sen kokeneisiin ihmisiin, että heidän jälkeläisiinsä. Se leviää kaikille ja toisaalta on mahdotonta sanoa missä kaikessa sen jäljet näkyvät.

### **4.3. Humalassa, saunassa ja kavereiden kesken**

Toki sodasta myös puhuttiin ja kertomuksia siellä koetusta jaettiin läheisten kanssa. Haastateltavien kertomuksista on löydettävissä selkeä malli miten ja missä sotakertomukset nousivat esille; ensimmäinen sääntö tuntuu olleen, että keskustelut käytiin lähes poikkeuksetta humalassa. Toiseksi, kuten jo ylläkin on mainittu, kertomukset osoitettiin yleensä ystäville, ei juuri lapsille tai aviopuolisoille. Tämä käytös malli alkoi kuitenkin muuttua 60-luvun lopulta lähtien. Tämä johtuu osittain siitä, että sotilaiden lapset alkoivat tulla sellaiseen ikään, jossa ahdistavista ja traumaattisista kokemuksista oli mahdollista puhua. Toisaalta lapset alkoivat myös omatoimisesti kysellä sota-aikaan liittyvistä asioista. Osaltaan muutokseen vaikutti myös se, että 60-luvulta lähtien sotaveteraanit alkoivat järjestäytyä valtakunnallisiksi järjestöiksi ja alkoivat ajaa asioitaan selväpiirteisenä ja suurena eturyhmänä, jonka puitteissa oli mahdollista puhua ennen vaikeaksi koetuista asioista uusille kuulijoille.<sup>97</sup> Kolmanneksi sotakertomuksiin ei liitetty henkilökohtaisia pelon, tuskan ja ahdistuksen tunteita, vaan niiden fokus oli kollektiivisessa kokemuksessa ja sodan laajassa yleiskuvassa.

<sup>96</sup> 1957 syntyneen miehen haastattelu. (31.1.2012), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>97</sup> Wendisch 2009, s. 51.

*”No, ne oli jotaki muisteluihin lähinnä niistä ehkä joistakin paikoista mis... misä... misä päi o tullu oltuu ja... ja tota... Ja sit tiätysti niit valokuvii... valokuvii ku oli siältä sotareisult, ni niit sit joskus kateltii.”*

*”T: Jaa. Minkälaisii nää tilanteet oli silloko hän puhu, et oliko ne niinku... Et oliko vaikkosin joskus vai... vai oliko joskus, sanotaa itsenäisyyspäivänä tai joskus tämmösin...”*

*H: No ei ne minkää päivää, lähinnä sit ku oltii piänes hönös.*

*T: Aha.*

*H: Ni. Tai vähä isommas. Et tota niit ei sit nii kauheesti juuri muute jos ei kysynyt jotain.*

*T: Mut... Entä tiedätkö sä sit puhuko se näitte naapurimiäste kansa, et tua käytiinkö sitä sotaa niinku läpi näiden... heidän kanssaan?*

*H: Emmä voi sanoa oikeastaan naapurimiäste, ei, ei voi. Siin ei ensinnäkään oikee ollu semmosii, ollu tota kene kans se olis voinu... niinku voinu... (Haastateltava pitää taukoa.) Mut kyl sit tiätysti oli jotain sanotaa kavereit semmosii mikkä... mikkä siin saatto poikkeil, vanhoi poikakavereit, semmosii mikkä totanoi oli sodas kans ollu, ni kyllä niit sit helposti muisteltii niit... niitakin asioit ja vähä niit jotain puhuttii, mut seki vaati sit... sit yleensä se, et sillo oltii hönös.”<sup>98</sup>*

Edellä oleva kuvaus siitä millaisen kuvan miehet sodasta antoivat kattaa kaikki kolmella listaamaani sotakertomuksen elementtiä. Seuraava kertomus vahvistaa sitä, kuinka sotakertomuksista häivyttiin kaikki henkilökohtainen ja keskityttiin laajaan yleiskuvaan.

*”Hän oli tykistön tota... Tykistössä tuanoi ja... Ne oli ehkä lähinnä tämmösiä, et Uhtualalla taisteltii, Kiestingissä ja ehkä hän saatto sanoa jonkun divisioonan numeron taikka tämmössen, tai jonkun, joka siäl oli päälikkön, mut eihän ne sit kumminkaan murrosikäsel jääny sillai... eikä välittänykkää, et oli se ny sit neljäs divisioon tai viides tai joku tämmöne et.”<sup>99</sup>*

<sup>98</sup> 1952 no. 2. syntyneen miehen haastattelu. (9.2.2012), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>99</sup> 1957 syntyneen miehen haastattelu. (31.1.2012), haastattelu tekijän hallussa.

Edellä olevan haastateltavan kertomuksista löytyy muiden haastateltavien kertomuksiin verrattuna poikkeuksellisen yksityiskohtainen kuvaus hänen isänsä kokemuksista Raateentien taistelusta, mutta merkille pantavaa on, että myös tuo on lopulta hyvin yleisluontoinen, melko mekaaninen kuvaus siitä miten taistelu oli edennyt neuvostoliittolaiskolonnan kärkivaunun tuhoamisesta motitukseen ja voittoon. Tarinassa on aistittavissa myös edellisessä alaluvussa mainittuja jännityselementtejä, jotka kuten todettua, vaikuttavat enemmän jännityskertomukselta ja sankaritarinalta, kuin autenttiselta sotakuvaukselta.

*”H: ...Nii siäl Raatteentiällä, hän jutteli sitte ni, et heil oli kaks tykkii vain. Ja toisen... oli kova pakkane, ja toisen tykki oli jäässä, mut toisen tykki sit toimi ja ne sai se kärkivaunu tuhottuu siinä. Ja tota... Se Neuvostoliito kolonat katkes ko oli, oli sit nii paljo lunta, oliko iha pualtoist metrii lunta, ni ne ei päässy ne vaunut sit sivullepäi karkuu ja... Venä... neuvostoliittolaisil ei ollu sit suksikalustooka ja ne oli siällä sitte tota sen tiän vankina.*

*T: (Hyväksyvää muminaa)*

*H: Ja ne jalkautu, jalkautu ja ne lämmitteli hevosheiniään polttamalla. Ja sit suomalaiset motitti niitä siihen... Ei ollu varautunu lainkaan, että Suomal o mitää vastusta siinä, koska tää kärkivaunu tuhoutumine tyssä sen etenemisen sit täysi. Tämmöne o mun isän tulikaste.”<sup>100</sup>*

Henkilökohtaiset, sotaan liittyvät kokemukset ja tunteet tulivat sotilasisillä pintaan harvoin, mutta myös tällaisista tilanteista haastateltavat kertovat. Pääsääntöisesti nämä kertomukset tulivat esille miesten vanhennuttua, mutta myös tällöin tarinat olivat harvinaisia ja toteavia. Seuraavat kolme kertomusta kiteyttävät sen millaisia nämä tarinat olivat luonteeltaan. Ensimmäinen kertomuksista on luonteeltaan muista poikkeava, koska siinä on selkeitä viitteitä siihen, että sodassa oli jotain pelottavaa, vastemielistä ja epätoivottavaa. Tarina pohjautuu siihen kuinka armeijan marssirivistö oli sodan jälkeen ohittanut haastateltavan kotipiortin ja hänen isänsä oli katsellut rivistön marssia.

*”Toisaan kun... kun se marssirivistö siin, ni kyl se siihe, mää muista se pysähty sit iha, ko siin ulkon oltii, ni kattomaa vaa, et meni viluväreet pitki selkää ko se se rivistö sit*

<sup>100</sup> 1957 syntyneen miehen haastattelu. (31.1.2012), haastattelu tekijän hallussa.

*näki, mut ei se muut sit sanonu, mut kyl se tiätysti selvästi se sota jokku jäljet o jättäny ja jokku niinku, jokku muistikuvat, ja kyl ne tiätysti sillo sitko ne kaljaspäite tuli yleensä ain sit paremmi esii ni...<sup>101</sup>*

Seuraavista haastattelukatkelmista käy ilmi kuinka henkilökohtaisesti ja syvälle osalle miehistä oli juurtunut tunne yhteiskunnan tarjoamien kiitollisuudenosoitusten puuttumisesta sotilaita ja heidän uhrauksiaan kohtaan. Tällainen katkeruus purkautui haastateltavien mukaan harvoin minkäänlaiseksi toiminnaksi ja lähinnä se vaikuttaa olleen kritisointia yhteiskunnallista päätöksentekoa ja byrokratiaa kohtaan. Katkeruudessa on kätkeytynä elementtejä, joiden voidaan katsoa olevan eräänlaista kritisointia miehet sotaan lähettänyttä yhteiskuntaa ja sen sodanjälkeistä tilaa kohtaan; miehet olivat tehneet suuren ja likaisen työn, eivätkä saaneet siitä palkaksi mitään.

*”Et kyl hän sen koko aja melkei sit oli siäl rintamal, oli siäl pahemmissaki paikois. Käytii kattomassa yhdes se elokuva täs muutama vuasi sitte, jonka nimee en nyt muista nyt, mut kerto näist loppukahinoist justii. Hän halus sen nähdä. Et sil... sillo vast hän alko muistelee niinku näit soda aikoi vähä ja kertomaa niist jotaki, et jotai hyvi ympäripyäreet, tai siis oikeastaa niinku ei kauheesti kertonukkaa, mut vetos jotenki ain siihe rintamamiähen... miäskauteensa ja siihen kun hän koki niinku jotenki, et hän ei saa yhteiskunnalt niinku oikee mitää semmost niinku korvaust niistä tota, hän haki ehkä jotain paikkaa esimerkiks elää loppu elämänsä, ku hän eli tual semmoses huanos mökis tual Viasvedes”<sup>102</sup>*

*”... tammösis jossai tietylaisis poliittisis päätöksis tai jotai. Tai sellasis mikkä häne mielestäs oli niinku epäoikeudemukasii, ni siinä kohtaa saatto tul tammöne lause, että on niinku viis vuat tehty, uhrattu, ja sit toiset niinku tietämättömin tai tahallisuutta vesittää se uhraukse.”<sup>103</sup>*

Tällaisesta katkeruudesta ja tunteiden purkauksista kirjoittavat myös *Eeva Peltonen* ja *Irja Wendisch*. Isän kokemuksia sodasta eivät värittäneet ylpeys tai suureen isänmaalli-

<sup>101</sup> 1952 no. 2. syntyneen miehen haastattelu. (9.2.2012), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>102</sup> 1946 syntyneen miehen haastattelu. (12.3.2012), haastattelu tekijän hallussa.

<sup>103</sup> 1957 syntyneen miehen haastattelu. (31.1.2012), haastattelu tekijän hallussa.

seen työhön osallistuminen. Esimerkiksi Peltosen mukaan hänen isälleen sota oli ollut ”paska reissu”, jossa hän oli sattunut olemaan mukana.<sup>104</sup>

---

<sup>104</sup> Peltonen 1994, s. 189; Wendisch 2009, s. 51.

## 5. Johtopäätökset

Tämä tutkielma pyrki vastaamaan kysymykseen millaisia olivat rintamasotilaiden lasten isäkokemukset ja miksi ne muodostuivat sellaisiksi kuin ne ovat? Vaikka aihetta on Suomessa tutkittu jonkin verran vuoden 2008 jälkeen, jolloin tämä tutkimus sai alkunsa, on aiheessa kuitenkin vielä aukkoja. Erityisen vähälle huomiolle on jätetty se, että traumat, ahdistus ja pelko eivät ole sodan jälkeisen ajan ainoa kuva. Sotilaiden lapset kertovat etäisistä ja vaiteliaista isistä, mutta kaiken taustalla on kuitenkin ihminen, joka on muutakin kuin sodan kokemus. Tässä tutkielmassa kukin alaluku vastaa omaan kysymykseensä, joiden avulla kokonaiskuva isäkokemuksista on rakennettu. Tässä apuna käytetyt teoreettiset ja metodologiset välineet on kuitenkin syytä esitellä ennen kuin pureudumme johtopäätöksissä varsinaisiin tuloksiin.

Teoreettisesti ja metodologisesti tutkielman keskiössä olivat kokemus ja kerronta. Lisäksi tutkielmassa sivutaan sukupolvikokemuksen käsitettä ja nivotaan haasteltavien lapsuuden kokemuksia tämän käsitteen alle. Avainkäsitteitä tutkielmassa lähestyttiin Kirsti Salmi-Niklanderin ja Victor W. Turnerin käsitteillä rajattu kokemus ja erityinen kokemus, joista tutkielmassa enemmän esillä on rajattu kokemus. Suurin osa haasteltavien kertomuksista ei varsinaisesti piirry tarkasti haasteltavien mieleen, mutta voidaan kuitenkin todeta, että kertomuksilla oli selkeä alku ja loppu, jonka tässä tapauksessa rajaa lapsuus ja sen tapahtumat.

Erityinen kokemus sitä vastoin nousi esille kun haastateltavat kertoivat isiensä kanssa vietetyistä miellyttävistä hetkistä. Näissä yksityiskohdat näkyivät tarkasti ja osassa kertomuksia saattoi miltei kuvitella itsensä rauhalliselle pyöräajelulle isän rupattelussa niitä tai kalastusreissulle seesteiselle järvelle. On syytä silti huomioida, että nämä tilanteet olivat ohimeneviä, eivätkä muodostaneet kertomuksissa suurta osaa. Silti niiden tärkeys nousee esille tutkielman kysymyksen kannalta, sillä juuri ne tuntuvat olleen haasteltaville isäkokemuksen tärkeintä antia. Tätä taustaa vasten voidaan myös pohtia sitä, miksi traumatisoituminen ei kertomuksissa nouse keskiöön. Sanan trauma etymologia on kreikan kielessä ja sillä on ensisijaisesti tarkoitettu ulkoisten tekijöiden aiheuttamaa ruumiillista vammaa. On toki mahdollista, että vamma jää pysyväksi, mutta usein vammoilla on myös tapana parantua. Näin näyttää käyneen myös tätä tutkimusta varten haastateltujen miesten kohdalla, mikäli varsinaista traumaa koskaan edes oli. Suhteet isään olivat kaikilla etäiset ja isien käytös oli usein hyvin tunnekyllää, mutta yksin nä-

mä tekijät eivät aina riitä synnyttämään traumoja. Niillä toki on vaikutusta siihen miten isäsuhde koetaan ja ne eivät jääneet lapsilta huomaamatta, mutta aikojen saatossa tätä käytöstä on ollut mahdollista pohtia ja sille on ollut mahdollista luoda tyydyttäviä selityksiä. Lisäksi tuo käytös on ollut mahdollista siirtää menneisyyteen, eikä siihen ole tarvinnut juurikaan palata. Kansanomaisesti voidaan todeta, että aika kultaa muistot ja menneiden synnit annetaan anteeksi. Haasteltavilla oli ollut aikaa sulatella tapahtuneita ja käydä läpi menneisyyttään, jossa traumat eivät olleet keskiössä, vaan keskiöön nousivat lopulta erityiset ja rauhalliset hetket isien kanssa.

Kokemuksia tutkittaessa on äärimmäisen tärkeää kontekstualisoida aika, jossa kokemukset ovat syntyneet. Tässä tapauksessa se oli Suomen voimakkainta kasvukautta, jossa kehitys, vaurastuminen, sosiaali- ja terveystaloudelliset sekä tulevaisuuden odotukset olivat hyvin korkealla. 50- ja 60-luvuilla vain taivas tuntui olevan kattona siinä mitä kaikkea yhteiskunta voi saavuttaa, eikä tällainen kehitys voi olla vaikuttamatta myös ajassa eläviin yksilöihin. Vaikka sodasta oli kulunut vain parikymmentä vuotta, se tuntui kaukaiselta, eikä sen annettu vaikuttaa yhteiskunnassa harjoitettuun politiikkaan. Erityisesti suurille ikäluokille avautui mahdollisuuksia, joista heidän vanhemmillaan ei ollut mahdollisuutta nauttia. Tämä oli omiaan etäännyttämään uutta sukupolvea sotaajan kokemuksista ja rakentamaan uutta Suomea oman sukupolvensa lähtökohdista. Tämän kehityksen vauhdissa ei uudelle sukupolvelle jäänyt varsinaisesti aikaa pohtia sodan kokeneiden isiensä elämää ja tapahtumia.

60-luvun puolivälistä lähtien sotaveteraanit alkoivat järjestäytyä enenevässä määrin, joka nosti sodan käyneen sukupolven kokemukset jälleen keskusteluun. Samaan aikaan heidän lapsensa olivat jo siinä iässä, että kykenivät käsittelemään vanhempiensa sukupolven sodan aikaista elämää ja toimintaa. Toisaalta taas vanhempien sukupolvi oli alttiimpi vastaamaan esitettyihin kysymyksiin. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että suurta keskustelua aiheen tiimoilta olisi käyty, vaan kokemusten perkaaminen jäi lopulta hyvin vähäiseksi ja esimerkiksi isien etäinen käytös ja vaikeneminen sotakokemuksistaan on hyvin vaikeasti selitettävä ilmiö.

Etäinen käytös, juurettomuus ja alkoholi olivat varjostaneet kaikkien haasteltavien isäkokemusta, mutta näiden ei kuitenkaan oletettu yksioikoisesti johtuvan sodan ajan kokemuksista. Haasteltavien tulkinnat isien käytöksestä jäivät lopulta hyvin epämääräisiksi, vaikka jokainen heistä oli varma siitä, että sota oli isään jollain tavoilla jättänyt jäl-

kensä. Ihmisen käytöstä ei yleensä voida selittää jonkin yksittäisen tekijän aiheuttamaksi ja näin on myös sodan kohdalla. Kaikille on selvää, että kokemukset sodasta vaikuttavat siihen miten ihminen käyttäytyy, mutta mihin vetää raja ajan tapojen, yksittäisen ihmisen mieltymysten ja sodan aiheuttaman käytöksen välillä. On tärkeää hyväksyä sodan traumatisoiva vaikutus, mutta on tärkeää myös huomata, että selityksenä se on usein hyvin totaalinen ja jättää varjoonsa ylisukupolviset seikat ja usein myös yhteiskuntaan, aikaan ja yksilöön itseensä liittyvät historialliset ja psykologiset tekijät.

Lapset kokivat isiensä käytöksen sekä fyysisesti että psyykkisesti etäiseksi, mutta varsinaista traumaa ei yhdellekään haastateltavalle omien sanojensa mukaan tästä jäänyt. Pikemminkin asian todettiin tapahtuneeksi ja selityksiä sille haettiin ajan tavoista, isien luonteenpiireistä, työn täyteisestä elämästä ja jossain kohdin sodan ajan kokemuksista. Leikkiminen ei kuulunut jokapäiväiseen elämään, mutta sitä vastoin työ korostui isien käytöksessä ja sen kautta myös lapsiin otettiin kontaktia. Työ oli tärkeässä roolissa koko sodan jälkeisenä aikana ja sitä tehtiin paljon. Useissa tutkimuksissa työ selitetään terapian muodoksi, johon sodan jälkeensä jättämää rauhattomuutta saattoi purkaa. Työn tekeminen oli ikään kuin sodan uurstamisen ja uhrauksen jatkamista. Oli vaikea pysähtyä ja antaa rauhallisuudelle aikaa.<sup>105</sup> Tämä myös näkyi haastateltavien kertomuksissa, mutta ei kuten niin moni muukin asia isän käytöksessä, ei tässäkään nähty mitään varsinaista traumaa, vaan asian tila jälleen kerran todettiin, joskus hieman ihmetellen ja toden että ”vähempikin olisi riittänyt”, mutta silti hyväksyen.

Jokseenkin yllättävää oli se, että väkivaltaisella käytöksellä ei haastateltavien mukaan ollut isien käytöksessä roolia. Epämääräisiä kertomuksia ”selkään saamisesta” haastateltavat kertoivat, mutta myöskään näissä ei suuremmin korostettu teon väkivaltaista luonnetta, vaan enemmänkin se nähtiin tuon ajan normaalina rangaistuksena. On syytä muistaa, että lapsen fyysinen koskemattomuus ei 50- ja 60-lukujen Suomessa ollut vielä samalla tasolla kuin tänä päivänä. Erityisesti Irja Wendisch on korostanut sodasta palanneiden miesten impulsiivista ja väkivaltaista käytöstä, eikä tätä missään nimessä tule vähätellä. Se on yksi sodan jälkeisen ajan kuva, jonka esille tuominen ja läpikäyminen on yhä erittäin tarpeellista. Tämä ei kuitenkaan ole sodan jälkeisen ajan ainoa kuva, jonka vuoksi on tärkeää käsitellä myös niitä kokemuksia, joissa väkivaltainen ja impulsiivinen käytös puuttui. Tällaisen käytöksen taustojen selvittäminen ja niiden avaaminen

---

<sup>105</sup> Aiheesta lisää esim. Kivimäki 2013; Nevala & Hytönen 2015, s. 170-172.

on myös tulevaisuutta ajatellen hyvin tärkeää, sillä ne auttavat ymmärtämään miten on mahdollista selvitä erilaisista traumaattisista ajanjaksoista tai tapahtumista ilman väkivaltaista käytöstä. Mitkä ovat ne seikat, joihin ihminen voi luottaa ja nojata pitääkseen psyykeensä kunnossa sekä voiden katsoa tulevaisuuteen rauhallisin mielin.

Sodan kokeneet miehet olivat sodasta puhuttaessa hyvin harvasanaisia, jos yleensä puhuivat siitä mitään, mutta kuten haastateltavat toteavat, tällä ei ollut heihin juuri vaikutusta. Sodasta ei yksinkertaisesti oltu turhan kiinnostuneita, siitä ei osattu kysyä ja menneet yritettiin unohtaa ja keskittyä tulevaisuuteen. Kaikki tiesivät ja ymmärsivät, että jotain arpia sodasta oli miehille jäänyt, mutta näitä oli vaikea eritellä, eikä sitä nähty tarpeelliseksi.

Sotakertomukset olivat sotilaiden lapsille pikemminkin jännityskertomuksia kaukaisesta tapahtumasta, eikä niiden todenperäisyydellä ollut suurta merkitystä. Ominaista oli myös se, että näitä kerrottaessa henkilökohtaiset kokemukset häivytettiin taustalle tai kokonaan pois ja keskityttiin laajaan yleiskuvaan. Omista taisteluistaankin miehet saattoivat kertoa jotain, mutta myös tällöin kaikki henkilökohtainen oli kertomuksesta häivytetty. Sotakertomuksissa ja niiden kertomishetkissä yhdistyivät lähes poikkeuksetta kolme elementtiä:

1. Tarina kerrottiin jollekin muulle kuin oman perheen jäsenille.
2. Tarina kerrottiin humalassa tai liikuttuneessa tilassa.
3. Tarinasta oli häivytetty henkilökohtaisiin tuntemuksiin viittaavat elementit.

Sotilasisien tullessa vanhemmaksi tarinat lisääntyivät ja näitä alettiin kertoa myös omille lapsille, mutta viimeinen elementti pysyi kertomuksissa mukana loppuun asti; sotilaat eivät puhuneet henkilökohtaisista tuntemuksistaan. Vaikenemisen taustoja on vaikea yhdistää minkään tietyn tekijän alle, kuten yllä on käyty lävitse, mutta yksi helpommin sitä selittävästä seikoista on se, että lapsille ei haluttu kertoa väkivaltaisia, epätoivon ja tuskan täyttämiä kertomuksia. Lapsia ei haluttu järkyttää. Ja miksi olisi haluttu? Yhdenkään lapsen ei ole syytä kuulla siitä kuinka ihmiset vierellä kuolivat, miten tykistökeskitykset silpoivat tovereita ja miten pommitukset jatkuvasti takoivat sekä kaupunkeja että rintamalinjoja. Tällainen käytös oli yksinkertaisesti lasten suojelemista.

Osalla miehistä sota, tai oikeastaan sodan jälkeinen aika toi esille katkeruutta siitä, että heidän sodassa tekemiään uhrauksia ei arvostettu. Miehet eivät saaneet sodasta minäänlaista likaisen työn lisää, joka aiheutti heidän keskuudessaan purnausta, tosin hyvin vähäistä sellaista. Vaikuttaakin siltä, että sotilaiden ”kunnian palautus” on enemmän sodan jälkeen syntyneiden sukupolvien projekti kuin sodan kokeneiden itsensä. Usein tähän projektiin näyttää liittyvän myös poliittisia päämääriä ja usein se näyttäisi olevan liitettävissä poliittiseen oikeistoon.

Tähän tutkielmaan haastatellut eivät missään vaiheessa korosta traumaa, vaikka monessa kohdin kertovatkin epämurkavia tarinoita isistään tai lapsuutensa ajasta. En missään tapauksessa usko tämän olevan traumojen peittelemistä vaan niiden puuttumista. Tästä syystä koen tärkeäksi, että sodan jälkeisten sukupolvien kokemusten tutkimista yhä jatketaan.

### **5.1. Pohdinta ja auki jääneet kysymykset**

Tutkielman suurimmaksi puutteeksi nousee naisnäkökulman puuttuminen. Tutkielman rajaaminen koskemaan ainoastaan miehiä oli sen suppeuden kannalta kiitollinen vaihtoehto, mutta jättää tutkimuskentälle laajan aukon, johon toivottavasti tulevaisuudessa tartutaan. Aineiston kerääminen tällaisen tutkimuksen tekemiseen on verrattain helppoa ja sitä varmasti on jo koottu, mutta siihen ei ole vielä Irja Wendischiä lukuun ottamatta kukaan kunnolla tarttunut. Naisnäkökulma avaa varmasti koko tutkimuskenttää uusia puolia, jotka syystä tai toisesta ovat jääneet vähälle huomiolle tai niitä ei ole vielä huomioitu lainkaan. Naistutkimuksen tradition sisällä löytyy varmasti paljon erilaisia metodeja, teorioita ja käsitteitä, joiden avulla tutkimusaihetta olisi mahdollista syventää ja siitä olisi mahdollista hakea uudenlaisia merkityksiä ja tulkintoja.

Naisnäkökulmaa olisi lisäksi mahdollista tuoda tutkimuskentälle haastattelemalla rintamalla palvelleiden naisten lasten äitikokemuksia. Myös tällainen tutkimus olisi syytä ulottaa sekä miehiin että naisiin. Tutkimuksen antina voisimme esimerkiksi vertailla sitä miten traumaattisten kokemusten jäljet eroavat naisten ja miesten välillä, miten niitä käsitellään ja millaisina ne välittyvät lapsille. Olivatko naiset yhtä vaiteliaita sodan ai-

kaisista kokemuksistaan kuin miehet olivat? Oliko heissä havaittavissa samanlaista tunnekyllmyyttä ja etäisyyden tunnetta kuin miehissä?

Lisäksi oman tutkimuksensa ansaitsevat kotirintaman vanhemmat, joiden rooli usein vaikuttaa jäävän unholaan, kun pohditaan Suomen sotia ja näitä seuranneita aikoja. Kysymyksiä on lukemattomia, joista yhtenä mieleen herää, että oliko miesten kotirintaman komennus jollain tapaa häpeällinen tai traumaattinen ajanjakso? Kotirintamalla tarvittiin miehiä erilaisiin tehtäviin, joita alansa ammattilaiset jäivät hoitamaan ja toisaalta taas osa jäi kotirintamalle sairauden tai muun rajoittavan tekijän vuoksi. Moni näistä henkilöistä olisi halunnut palvella rintamalla, mutta ei saanut siihen mahdollisuutta syystä tai toisesta. Tämän voi kuvitella aiheuttaneen monissa jonkinlaista häpeää tai riittämättömyyden tunnetta, jolla saattoi olla vaikutusta myös sodan jälkeisenä aikana. Olisi myös mielenkiintoista tietää, että näkyikö tai korostuiko kotirintamalla palvelleiden vanhemmuudessa jotain sellaista mikä jäi rintamalla palvelleiden vanhemmuudesta puuttumaan? Toisaalta voidaan kysyä oliko rintamalla palvelleiden vanhemmuudessa jotain sellaista, jota kotirintaman vanhemmilla ei ollut?

Jäin myös pohtimaan haastattelututkimuksia, joissa oma ikäluokkani, eli sodan kokeneiden lastenlapset käsittelevät suhdettaan omiin isoihinsa ja äiteihinsä. Sodan aika tuntuu nykyisessä yhteiskunnassa saaneen piirteitä, jotka eivät millään tavoilla vastaa sodan raakaa ja julmaa todellisuutta. Sotaveteraanien muistoa vaalitaan ja sota-ajan saavutuksia korostetaan. Osittain tietysti syystä, mutta toisaalta usein tunnutaan unohtavan, että sodan jälkeen Suomi oli uudelleen rakennettava, pelot oli raivattava ja lapsille oli tehtävä tulevaisuus. Tätä todellisuutta ei tehty yksin talvisodan hengellä, vaan 50-luku oli myös laajojen lakkoaltojen, yhteiskunnallisten taistelujen ja muutosten, raskaan työn sekä pulan aikaa. Ei välttämättä traumatisoivaa, mutta ei myöskään Suomi-Filmin, kesäisten tanssilavojen sekä ”aidon ja yksinkertaisen” suomalaisuuden ylistystä, kuten se usein nähdään. Tällaisen suomalaisen idyllin korostamisen rinnalle on tullut myös 50-luvun korostaminen jenkkiautojen, kellohameiden ja autoteatterien sekä pikaruokaravintoloiden aikana. 50-luvun ymmärtäminen tällaisen hyvin amerikkalaisen kuvaston kautta tuntuu korostuvan erityisesti nuorten keskuudessa, sekä poliittisessa kuvastossa. Kun idylliä tarpeeksi usein korostetaan eri välineissä, saattaa tuon ajan kuvasto muuttua yleisesti hyväksytyksi, jaetuksi ja tunnistetuksi käsitykseksi etäisestä aikakaudesta.

ta.<sup>106</sup> Vaikuttaa siltä, että tällainen prosessi on tällä hetkellä käynnissä Suomessa. Tämän ei tarvitse olla aktiivisesti poliittinen prosessi, mutta historian muistaminen yhden tietyn linssin läpi etäännyttää meidät siitä mitä kaikkea muuta tuo aika piti sisällään ja miten se on vaikuttanut nykyisyyden muodostumiseen. Erityisesti on syytä alleviivata niitä muutoksia, joihin hyvinvointivaltion myöhempi kehittäminen perustui. Näiden muutosten taustalla oli usein pitkiä ja kuluttavia poliittisia taisteluita, joiden todellisuus oli kaukana yhtenäisestä ja idyllisestä Suomesta, jossa kaikki tietävät paikkansa.

Näkökulmien moninaisuus sodan jälkeiseen aikaan on tärkeää, sillä nuo vuodet olivat suomalaisen yhteiskunnan muodostumisen kannalta erittäin tärkeitä. 50-luvulla luotiin pohja suomalaiselle hyvinvointiyhteiskunnalle ja tälle pohjalle sitä rakennettiin, näkökulmasta riippuen, vähintään 70-luvulle asti. Millaiset ihmiset tämän yhteiskunnan loivat ja millaisia ihmisiä he tähän yhteiskuntaan kasvattivat, lienee lopulta se suuri kysymys, johon tälläkin tutkimuksella on pieneltä osalta yritetty vastata. Yksin aika ei luo ihmistä, mutta sillä on kuitenkin suuri vaikutus ihmiseen, hänen kokemuksiinsa ja käytökseensä ja sodan jälkeinen aika oli mitä suurimmalta osin vaikuttamassa siihen minkälaiseksi Suomen historian suurin sukupolvi, eli suuret ikäluokat kehittyivät.

Samaan aikaan 60- ja 70-luvuilla, kun Saksassa, Ranskassa ja jopa Ruotsissa mellakoiitiin, räjäyteltiin pommeja ja yritettiin tehdä laajamittaista vallankumousta, oli Suomi verrattain rauhallinen ja yhtenäiskulttuurin läpäisemä maa. Toki myös Suomessa yritettiin suuren maailman malliin vallata taloja ja järjestää marsseja, mutta näiden protestien mittakaava oli hyvin pieni verrattuna moneen muuhun maahan. Helppo selitys löytyy siitä, että Suomi on pieni maa, jossa tällaiselle toiminnalle ei löytynyt tarvetta eikä sijaa, mutta verrattuna Ruotsiin ja sen hyvin samanlaiseen yhteiskunnalliseen ilmapiiriin, tämä selitys jää ontumaan. Pohdittavaksi jää, missä määrin suurten ikäluokkien sukupolvikokemukset erosivat heti sotien jälkeen ja missä määrin näistä eroista on löydettävissä selityksiä nuorten laajamittaisemmalle radikalisoitumiselle Suomen ulkopuolella. Miksi esimerkiksi Ruotsi, joka oli jäänyt sodan ulkopuolelle, koki niin laajamittaisia ja radikaaleja opiskelijamielenilmauksia kuin mitä se koki? Saksan tilanne on jossain määrin ymmärrettävämpi, sillä Natsi-Saksan aikaiset rakenteet jäivät monin paikoin pystyyn

---

<sup>106</sup> Hytönen & Rantanen 2013.

Saksan hävittyä sodan ja näiden rakenteiden varassa kasvoi myös suurten ikäluokkien sukupolvi.<sup>107</sup>

Sotien traumatisoiva vaikutus on tärkeää ymmärtää myös tulevaisuuden kannalta ja vaikka sodat ovat aina erilaisia, ne jättävät aina jälkeensä traumaattisia kokemuksia, joiden läpi käyminen ja parantuminen on pitkä prosessi. Tätä tutkielmaa tehtäessä Eurooppaan on paennut satoja tuhansia turvapaikanhakijoita Syyriasta, Irakista, Afganistanista, Somaliasta ja niin edelleen. Kaikissa edellä mainituissa maissa sotatila on kestänyt vuosia, osassa huomattavasti yli kymmenen vuotta. Ihmiset, jotka tulevat tällaisilta seuduilta ovat väistämättä sodan kolhimia ja siksi on tärkeää ymmärtää, että tulevaisuudessa myös heidän lapsensa tulevat varmasti vanhempiensa kautta tavalla tai toisella kokemaan näiden sotien seurauksia. Sodat eivät koskaan lopu viimeiseen laukaukseen, kuten edellä on jos sanottu ja niillä tulee aina olemaan vaikutusta myös seuraavaan sukupolveen.

On tärkeää miettiä minkälaisia erilaisia tapoja sodan traumaista selviytyminen vaatii. Vaikka yksiselitteisiä vastauksia sodan vaikutuksista sodan jälkeen on vaikea kartoittaa, on syytä pitää mielessä, että esimerkiksi tätä tutkielmaa varten haastellut kaikki tiedostivat hyvin tarkkaan sen, että sodalla taatusti oli erilaisia psyykkisiä ja fyysisiä vaikutuksia heidän isiinsä. Tämän seikan unohtaminen on tuhoisaa ja johtaa sodasta kärsineiden ihmisten hyvinvoinnin laiminlyömiseen. Näyttää vahvasti siltä, että Suomessa hyvinvointivaltion rakennusprosessi ja työ olivat eräänlaisia kollektiivisia terapian muotoja sodasta palanneille ihmisille. Toisin sanoen normaaliin arkeen ja sen rytmiin palaaminen, niin vaikeaa kuin se välillä olikin, tuntui olevan yksi selkeämpiä sodan traumoja lievittäviä tekijöitä. Tällaisen normaalin arjen luominen ja ylläpitäminen vaikuttaisi olevan ehdottoman tärkeä seikka myös Suomeen tulleiden pakolaisten traumojen lievittäjänä. Vaikka sota traumatisoi, niin siitä on mahdollista myös selvitä, mutta se vaatii paljon panostusta eikä panostus kaikin kohdin toimi täysin aukottomasti. Tällainen panostus vaatii usein resursseja, sekä rahaa että ihmisiä, mutta sen myönteiset vaikutukset pitkällä aikavälillä näyttäisivät olevan huomattavasti paljon kivuttomammat, kuin panostuksen laiminlyöminen.

---

<sup>107</sup> Suominen 1997.

Nostalgia, asioiden selittäminen paremmin päin ja traumojen unohtaminen ovat ihmiselle luontaisia tapoja toimia. Tämä on huomioitava kun pohditaan miksi traumat jäävät jälkeen ja mitkä asiat traumojen sijaan nostetaan muistoista esille. Tämä ei tarkoita sitä, ettei traumoja olisi ja ettei niillä olisi vaikutusta, mutta samalla se antaa mahdollisuuden muutokseen. Tätä muutosta ei voi yksin tehdä nostalgian keinoin ja pelkkä nostalgia voi olla myös hyvin vaarallista. Nostalgia häivyttää todellisuudesta seikkoja, joiden avulla nykypäivän todellisuus on mahdollista avata näkyväksi sen kaikkia yksityiskohtia myöden. Emme voi ajatella 50- ja 60-lukuja yksin sotatraumojen läpäisemänä vuosikymmeninä, joiden koko todellisuus, pienintä yksityiskohtaa myöden, oli sodan varjostamaa. Sodan todellisuuden oli toki vielä hyvin läsnä, mutta se oli jäämässä taka-alalle. Jo yksin tämä tutkielma todistaa, että sota ei vielääkään ole unohdettu, eikä se ole kadonnut kollektiivisesta muististamme, mutta etäisyys siihen on niin pitkä, että meidän on vaikea hahmottaa mitä kaikkea se toi mukanaan. Tämä vaikeus oli läsnä jo sotaa seuranneella sukupolvella, kuten tätä tutkielmaa varten haastatellut miehet kertoivat. Suomessa sodalla on suuri rooli kansallisessa kertomuksessamme, mutta sodan jälkeen seurannut rauha kaikkine saavutuksineen vaikuttaa jäävän vähemmälle huomiolle. Se, että Suomi nousi yhdeksi maailman johtavista hyvinvointivaltioista muutamassa vuosikymmenessä, ei ollut sattumaa, vaan sitä varten tehtiin aktiivisesti työtä yhteiskunnan kaikilla saroilla. Tätä taustaa vasten meidän on myös syytä pohtia sodan traumoja, niistä selviytymistä sekä sitä millaisena me sodan jälkeisen ajan haluamme nähdä.

## Lähteet

### Haastatteluaineisto

- 1952 syntyneen miehen haastattelu. 8.4.2011 (Tommi Iivonen, nauhoite, litteroitu) Tekijän hallussa.
- 1957 syntyneen miehen haastattelu. 31.1.2012 (Tommi Iivonen, nauhoite, litteroitu) Tekijän hallussa.
- 1952 no 2. syntyneen miehen haastattelu. 9.2.2012 (Tommi Iivonen, nauhoite, litteroitu) Tekijän hallussa.
- 1946 syntyneen miehen haastattelu. 12.3.2012 (Tommi Iivonen, nauhoite, litteroitu) Tekijän hallussa.

### Tutkimuskirjallisuus

- Aalto, Ilana: *Isyyden aika*. Nykykulttuurin tutkimuskeskus, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2012.
- Abrahams, Roger D.: Ordinary and Extraordinary Experience. *The Anthropology of Experience*, 45-72. Toimittaneet Turner, Victor W. ja Bruner, Edward M. University of Illinois Press 1986.
- Eskola, Jari ja Suoraranta, Juha: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino, Jyväskylä 2001.
- Hirsijärvi, Sirkka ja Hurme, Helena: *Teemahaastattelu*. Yliopistonpaino, Helsinki 1995.
- Huttunen, Jouko: Muuttunut ja muuttuva isyys. *Mies ja muutos*, s. 169-193. Toimittanut Arto Jokinen, Tampere University Press, Vammala 1999.
- Hytönen, Kirsi-Maria & Rantanen, Keijo. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 2013.
- Hännikäinen, Irmeli: *Sota ihmisessä – totta, tarua ja unta*, s. 206 – 211. Irmeli Hännikäinen ja Sotainvalidien Veljesliitto, Keuruu 2015.
- Kalela, Jorma: Muistitiedon näkökulma historiaan. *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, s. 67 – 88. Toimittaneet Outi Fingeroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. SKS, Helsinki 2006.
- Karisto, Antti (toim.): *Suuret ikäluokat*. Vastapainio, Tampere 2005.
- Keinänen, Päivi: Elinkeinorakenteen muutos – maatalousvaltaisuudesta palkansaajien ja palveluiden yhteiskuntaan. *Työelämän suurten muutosten vuosikymmenet*, s. 41 – 61. Toimittaneet: Anna Pärnäinen ja Kaisa-Mari Okkonen. Tilastokeskus, Helsinki 2009.
- Kirves, Jenni: ”Sota ei ollut elämisen eikä muistamisen arvoista aikaa” - kirjailijat ja traumaattinen sota. *Ruma sota*. s. 382. Toimittaneet Sari Näre ja Jenni Kirves. Johnny Kniga Publishing, Juva 2008.

Kivimäki, Ville: *Murtuneet mielet .Taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939 - 1945.* WSOY, Helsinki 2013.

Kivimäki, Ville: Muuttuneet miehet. Sotatraumat ja selviytyminen, *Onnen aika: valoja ja varjoja 1950-luvulla*, s. 82. Toimittaneet Kirsi-Maria Hytönen & Keijo Rantanen. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 2013.

Kivimäki, Ville ja Hytönen, Kirsi-Maria (toim.): *Rauhaton rauha. Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944-1950.* Vastapaino, Tampere 2015.

Kirves, Jenni: Elämä omiin käsiin. *Rauhaton rauha. Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944-1950.* s. 257-282. Toimittaneet Ville Kivimäki ja Kirsi-Maria Hytönen. Vastapaino, Tampere 2015.

Koskinen-Koivisto, Eerika ja Marander-Eklund, Lena: Kotirouva – rankka ja vastuullinen ammatti. *Onnen aika: valoja ja varjoja 1950-luvulla*, s. 82. Toimittaneet Kirsi-Maria Hytönen & Keijo Rantanen. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 2013.

Kujala, Erkki: *Sodan pojat: Sodanaikaisten pikkupoikien lapsuuskokemuksia isyyden näkökulmasta.* Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2003.

Kylävaara, Ilkka (toim.): *Taistolaisuuden musta kirja.* Kustannusosakeyhtiö Tammi, Juva 2004.

Lindgren, Jarl ja Ritamies, Marketta: Parisuhteet ja perhe. *Suomen väestö* s. 134. Toimittaneet Seppo Koskinen, Tuija Martelin, Irma-Leena Notkola, Veijo Notkola, Kari Pitkänen. Gaudeamus, Hämeenlinna 1994.

Malinen, Antti: Ei tilaa edes leikille. *Onnen aika: valoja ja varjoja 1950-luvulla*, s. 34 - 39. Toimittaneet Kirsi-Maria Hytönen & Keijo Rantanen. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 2013.

Nevala, Saija-Leena ja Hytönen, Kirsi-Maria: Työt, toimet ja taakat. *Rauhaton rauha. Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944-1950.* s. 170 - 172. Toimittaneet Ville Kivimäki ja Kirsi-Maria Hytönen. Vastapaino, Tampere 2015.

Nieminen, Mauri: Väestötilastoja 250 vuotta. Katsaus väestötilastojen historiaan vuosina 1749 – 1999, s. 57. Tilastokeskus 1999.

Notkola, Irma-Leena: Hedelmällisyys. *Suomen väestö*, s. 92. Toimittaneet Seppo Koskinen, Tuija Martelin, Irma-Leena Notkola, Veijo Notkola, Kari Pitkänen. Gaudeamus, Hämeenlinna 1994.

Näre, Sari & Kirves, Jenni ja Siltala, Juha (toim.): *Sodan kasvattamat.* WSOY, Porvoo 2010

Peltonen, Eeva: Onko sodasta paluuta. *Miehen elämää*, s. 194. Toimittaneet J. P. Roos ja Eeva Peltonen. SKS, Helsinki 1994.

Peltonen, Matti & Kurkela, Vesa ja Heinonen, Visa (toim.) *Arkinen kumous: Suomalaisen 60-luvun toinen kuva*. SKS, Jyväskylä 2003.

Pöysä, Jyrki: Kansitekstin kanssa. Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina. *Vaeltavat metodit*, s. 337. Toimittaneet Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo. Suomen Kansatietouden Tutkijain Seura, Jyväskylä 2010.

Pöysä, Jyrki: *Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*, s. 6 – 7. Suomen Kansatietouden Tutkijain Seura, Vantaa 2015.

Roos ja Peltonen, Eeva. Onko sodasta paluuta. *Miehen elämää*. Toimittaneet Roos, J. P. Ja Peltonen, Eeva. SKS, Rauma 1994.

Saarenheimo, Marja: *Jos etsit kadonnutta aikaa: Vanhuus ja oman elämän muisteleminen*. Vastapaino, Tampere 1997.

Salmi-Niklander, Kirsti: Tapahtuma, kokemus ja kerronta. *Muistitietotutkimus*, s. 199 - 220. Toimittaneet Outi Fingeroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. SKS, Helsinki 2006.

Siltala, Juha: *Miehen kunnia*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu 1994.

Siltanen, Anja-Riitta: *Elämän karuselli ja suomalainen perhe*, s. 41. Yhteistyö Oy, Helsinki 1985.

Suominen, Tapani: *Ehkä teloitamme jonkun. Opiskelijaradikalismi ja vallankumousfiktitio 1960- ja 1970-lukujen Suomessa, Norjassa ja Länsi-Saksassa*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Hämeenlinna 1997.

Tarvainen, Veikko: *60-luvun kapina*. LIKE, Helsinki 1993.

Suomen tilastollinen vuosikirja 1970, s. 6. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1971.

Tuominen, Marja: *Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia: sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa*. Otava, Jyväskylä 1991.

Turner, Victor W.: Dewey, Dilthey and Drama *The Anthropology of Experience*, 33 - 44, 35 - 36. Toimittaneet Turner, Victor W. ja Bruner, Edward M. University of Illinois Press 1986.

Uljas, Päivi: Hyvinvointivaltion läpimurto. *Pienviljelyhegemonian rapautumisen, kansalaisliikkeen ja poliittisen murroksen keskinäiset suhteet suomalaisessa yhteiskunnassa 1950-luvun lopulla*, s. 243-244, 305-314. Into Kustannus Oy, Riika 2012.

Virtanen, Matti: Suuret ikäluokat sukupolvena. *Suuret ikäluokat*. Toimittanut Antti Karisto. Vastapaino, Tampere 2005.

Väestötilasto 102. Vuoden 1950 yleinen väestölaskenta. Asuntokanta, s. 22, 29, 70 ja 72. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki, 1956.

Welzer, Harlad ja Moller, Sabine & Tschuggnall, Karoline: *Opa war kein Nazi: Nationalsozialismus und Holocaust in Familiengedächtnis*. Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 2002.

Wendisch, Irja: *Me sotilaiden lapset*. Ajatus Kirjat, Jyväskylä 2009.

Wendisch, Irja: Pitkä taistelu. Sotilaiden lasten selvitysmistarinoita. Gummers Kustannus Oy, Juva 2012.

Yleinen väestölaskenta 1960. Asuntokanta 1., s. 18, 20, 30, 31 Sävypaino Oy, Helsinki 1962.

### **Digitaaliset lähteet**

Anita Saaranen-Kauppinen & Anna Puusniekka. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. (Viitattu 15.06.2016.)

Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman verkkosivut. Turku: Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma [ylläpitäjä ja tuottaja]. Opiskeluohjeet ja lomakkeet/ Haastatteluaineiston käyttöluupa <<http://www.utu.fi/fi/yksikot/hum/yksikot/ktmt/opiskelu/ohjeet/Sivut/home.aspx>>. (Viitattu 15.06.2016.)